

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу. **Редакційна колегія:** Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. **Комп'ютерний дизайн:** Г. Булахова.
Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна.
Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 3 2022

ЗМІСТ

Коротко про головне

Звернення Президента України щодо єдності українського суспільства	3
День вшанування учасників бойових дій на території інших держав.....	5

Аналітика

Політичні акценти

Потіха А. Зустріч Е. Макрона з лідерами Росії, України, Німеччини та Польщі: спроби не допустити широкомасштабної війни у Європі	5
Тарасенко Н. Позиція Німеччини щодо України в контексті ймовірної російської агресії	14

Аулін О. Зона вільної торгівлі між Україною і Туреччиною в оцінках експертів	23
--	----

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України.....	29
COVID-19 (2019-nCoV): поширення, заходи запобігання та лікування.....	30
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....	31
Наукові видання НАН України.....	38
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....	38
Здобутки української археології.....	43
Наука і влада.....	44

До уваги держслужбовця

Шумілова А. Нові надходження довідково-бібліографічних видань до відділу науково-бібліографічної інформації.....	46
--	----

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Аулін О. Стратегічні комунікації: участь бібліотечних установ у протидії глобальним інформаційним загрозам.....	57
---	----

Коротко про головне

Звернення Президента України щодо єдності українського суспільства

Великий народе великої країни!

Звертаюся до вас у цей напружений момент.

Перед нашою державою постали серйозні зовнішні та внутрішні виклики, які вимагають від мене й кожного з нас відповідальності, впевненості та конкретних дій.

Нас лякають великою війною та вкотре призначають дату воєнного вторгнення. Це вже не вперше.

З нами системно ведуть війну на всіх фронтах. На військовому – збільшують контингент навколо кордонів. На дипломатичному фронті намагаються позбавити нас права самостійно визначати зовнішньополітичний курс. На енергетичному – обмежують постачання газу, електроенергії та вугілля. На інформаційному фронті прагнуть посіяти паніку серед громадян та інвесторів через засоби масової інформації.

Але наша держава сьогодні сильна, як ніколи.

Це не перша загроза, з якою зіткнувся сильний український народ. Два роки тому ми, як і весь світ, розгублено дивилися в очі пандемії. Проте згуртувались і чіткими системними кроками її практично перемогли. У цей складний час сильний український народ проявив свої найкращі якості – згуртованість та волю до перемоги.

На відміну від пандемії два роки тому, сьогодні ми чітко розуміємо всі виклики, які стоять перед нами, і що з ними робити. Ми впевнені в собі, але не самовпевнені. Ми розуміємо всі ризики. Ми постійно стежимо за ситуацією, прораховуємо різні сценарії, готуємо достойні відповіді на всі можливі агресивні дії.

Ми чітко знаємо, де поруч із нашими кордонами чужа армія, її чисельність, її локації, її оснащення та її плани.

Нам є що протиставити. Ми маємо прекрасну армію. Наші хлопці мають унікальний бойовий досвід і сучасну зброю. Це вже в рази сильніша армія, ніж вісім років тому.

Разом з армією на передовій захисту наших інтересів перебуває й українська дипломатія. Нам вдалося досягнути дипломатичної підтримки з боку практично всіх лідерів цивілізованого світу. Більшість із них або вже відвідали та підтримали Україну, або зроблять це найближчим часом. Сьогодні всі визнають, що від України та її армії залежить безпека Європи та всього континенту.

Ми прагнемо миру, й ми хочемо вирішувати всі питання виключно шляхом переговорів. І Донбас, і Крим повернуться в Україну. Виключно дипломатичним шляхом. Ми не зазіхаємо на чуже, але й свого не віддамо.

Ми впевнені у наших Збройних силах, але наші військові теж мають відчувати нашу підтримку, нашу згуртованість та нашу єдність. Основа нашої армії – це впевненість власного народу та міцна економіка.

Ми сформували достатні резерви, щоб відбити атаки на курс гривні та нашу фінансову систему. Ми не залишимо без уваги жодної галузі, яка потребуватиме державної підтримки. Як це вже відбулося днями з авіаперевізниками. І свідченням цього є стабільний курс гривні та відкрите небо.

Важливим фронтом захисту є об'єктивне висвітлення ситуації вітчизняними засобами масової інформації. І зараз я хочу звернутися до наших українських журналістів. Декому з вас інколи доводиться виконувати завдання власників медіа. Більшість із них вже втекли з власної держави.

Працюйте на Україну, а не на тих, хто втік. Від вашої чесної позиції сьогодні залежить доля країни.

А тепер я хочу звернутися не до тих, хто залишився з Україною і в Україні, а до тих, хто її покинув у найвідповідальніший момент. Ваша сила не у ваших грошах та літаках, а в громадянській позиції, яку ви можете проявити. Поверніться до своїх людей та країни, завдяки яким ви отримали свої заводи та статки. Сьогодні кожен проходить справжній тест на громадянина України. Пройдіть його гідно. Нехай всі зрозуміють, для кого Україна – дійсно Батьківщина, а для кого – просто майданчик для грошей.

Окремо звертаюся до всіх представників держави: державних службовців, народних обранців усіх рівнів, які залишили країну або планують це зробити. Вам народ України довірив не тільки керувати державою, а й захищати її. Це ваш прями́й обов'язок у такій ситуації – бути разом з нами, з українським народом. Я зараз пропоную вам протягом 24 годин повернутися на Батьківщину й стати пліч-о-пліч з українською армією, дипломатією та народом!

Нам кажуть, що 16 лютого стане днем нападу. Ми зробимо його Днем єднання. Відповідний указ уже підписаний. Цього дня ми вивісимо національні прапори, надягнемо синьо-жовті стрічки та покажемо всьому світу нашу єдність.

У нас одне велике європейське прагнення. Ми хочемо свободи й готові її виборювати. На нас із неба дивляться 14 тис. захисників та мирних громадян, загиблих у цій війні. І ми не зрадімо їхню пам'ять.

Ми всі хочемо жити щасливо, а щастя любить сильних. Ми ніколи не вміли здаватися й не збираємося цього вчитися.

Сьогодні – не просто День закоханих. День закоханих в Україну. Ми віримо у власні сили та продовжуємо разом будувати наше майбутнє. Тому що нас об'єднує любов до України, єдиної та неповторної. І любов перемаже. Так, зараз вам, можливо, здається, що навкруги темрява. Але завтра знову зійде сонце над нашим мирним небом.

Любіть Україну!

Ми спокійні! Ми сильні! Ми разом!

Великий народе великої країни! *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2022. – 14.02).*

День вшанування учасників бойових дій на території інших держав

Президент України вшанував пам'ять співвітчизників, загиблих у боях на території інших держав. У День вшанування учасників бойових дій на території інших держав встановлено кошик квітів від Президента до Меморіального комплексу громадянам України, полеглим в Афганістані.

«Час не спроможний викреслити з нашої пам'яті героїчні подвиги, приклади відваги та бойового братерства десятків тисяч синів і дочок України», – зазначив В. Зеленський.

Глава держави наголосив, що воїни з досвідом участі в збройних конфліктах у гарячих точках планети одними з перших стали на захист територіальної цілісності й незалежності України, поповнивши лави нашої армії. «Ми схиляємо голови перед пам'яттю героїв – учасників бойових дій на території інших держав, які віддали свої життя під час виконання військового обов'язку. Вічна їм слава», – зазначив Президент.

В. Зеленський висловив подяку від імені українського народу всім ветеранам за мужність у боротьбі з російським агресором, допомогу війську та участь в організації національного спротиву. «Упевнений, що ви й надалі будете взірцем високого професіоналізму, лицарства та благородства для нинішніх захисників України», – наголосив глава держави.

Цей пам'ятний день встановлено у 2004 р. на підтримку ініціативи громадських організацій та з метою вшанування українських громадян, які виконували військовий обов'язок на території інших держав, і приурочено до завершення виведення військ колишнього СРСР з території Афганістану 15 лютого 1989 р. *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2022. – 15.02).*

Аналітика

Політичні акценти

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Зустріч Е. Макрона з лідерами Росії, України, Німеччини та Польщі: спроби не допустити широкомасштабної війни у Європі

У Москві 7 лютого відбулися переговори Е. Макрона з В. Путіним щодо ескалації на кордоні України. Переговори тривали майже шість годин. З посиланням на французьких чиновників Financial Times повідомляє, що

В. Путін зробив крок до деескалації в Україні. Натомість Guardian вважає, що прориву на переговорах у Москві не сталося.

Французькі посадовці стверджують, що В. Путін зробив крок до деескалації в Україні, пообіцявши не починати нових «військових ініціатив» і погодившись відвести російські війська з Білорусі після завершення спільних навчань 20 лютого. Про це пише Financial Times (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/press-review-60301596>. 2022. 8.02).

Також зазначається, що між президентами була домовленість про «структурний діалог щодо колективної безпеки». Проте ні Е. Макрон, ні В. Путін прямо не вказали на існування такого договору під час пресконференції після переговорів. Але Е. Макрон заявив, що В. Путін запевнив його в готовності до діалогу щодо деескалації.

Французький Президент також зазначив, що його мета – домогтися конкретних безпекових гарантій для всіх держав у регіоні, у тому числі для Росії, України та членів ЄС. Е. Макрон попередив, що сторонам треба працювати швидко, щоб уникнути ескалації.

Не вдаючись у деталі, В. Путін заявив, що можливо розглянути ряд пропозицій та ідей Е. Макрона, щоб закласти фундамент для наступних кроків. При цьому В. Путін під час пресконференції знову розкритикував НАТО та Захід. Він також розкритикував політику відкритих дверей НАТО, яка, за його словами, вигідна США.

У свою чергу речник Кремля Д. Пєсков зазначив, що В. Путін та Е. Макрон «готові продовжувати діалог» щодо французьких пропозицій, однак ці дискусії ще не заспокоїли Москву. «Усі ці речі треба узгоджувати із союзниками Франції у ЄС і НАТО, насамперед із США. Ще рано говорити про будь-що інше», – наголосив Д. Пєсков.

Наступного дня (8 лютого) після переговорів з Президентом РФ В. Путіним на тлі стягнення російських військ до кордонів України Президент Франції Е. Макрон прибув до Києва. Переговори з Президентом України В. Зеленським тривали дві години, після чого обидва лідери вийшли до преси з півторагодинною затримкою.

Під час спільного брифінгу президентів В. Зеленський зазначив, що мирний процес, пов'язаний з урегулюванням ситуації на Донбасі, був одним із головних питань українсько-французьких переговорів.

Також В. Зеленський та Е. Макрон обговорили залучення Франції до спільних економічних й інфраструктурних проєктів. Зокрема, ідеться про відновлення водопостачання на Сході України. В. Зеленський подякував Е. Макрону за виділення 1,2 млрд євро макрофінансової допомоги, яку, за словами українського лідера, використають для стабілізації української економіки. «Ми наразі уже непогано йдемо, але це потужний крок для економічної стійкості України», – наголосив український Президент.

В. Зеленський також повідомив про інфраструктурні проєкти, які Україна реалізує разом із Францією. Ідеться про постачання 130 локомотивів компанії «Alstom» на суму 900 млн євро, 370 од. пожежної рятувальної

техніки Desautel на суму 300 млн євро, проєкт з будівництва патрульних катерів, а також спільний проєкт очищення питної води в Маріуполі й реконструкції водоканалу в м. Попасна, що на Луганщині.

Крім того, за словами В. Зеленського, у рамках військово-технічного співробітництва Україна та Франція підписали угоду про співпрацю між Укроборонпромом і французькою компанією «Thales». Він додав, що також уже підписано спільну заяву Укроборонпрому з французькою стороною щодо реформ оборонно-промислового комплексу України.

Проте важливішими проблемами при обговоренні були політичні, зокрема недопущення війни. Як поінформував В. Зеленський, ключовою темою переговорів був мирний процес – запобігання ескалації напруження довкола України. «Саме мирний процес був одним із ключових питань наших сьогоднішніх переговорів», – зазначив український Президент (URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/polituka/20220208-normandskyj-format-vidpovid-putinu-ta-lokomotyvy-pro-shho-govoryly-zelenskyj-ta-makron>. 2022. 8.02).

Він запевнив, що Київ і Париж продовжать співпрацю для деокупації українських територій. Як інформують ЗМІ, Президент Е. Макрон наголосив на необхідності дотримання Мінських домовленостей усіма сторонами. Адже, на його думку, це єдиний спосіб досягти миру на Сході України.

Е. Макрон також зазначив, що в готовності виконувати ці домовленості його запевнив Президент РФ під час переговорів 7 лютого. «Також я почув сьогодні від вас, що ви теж готові виконувати ці домовленості. Мені здається, що на сьогодні це єдиний шлях, який дасть змогу йти до сталого миру», – зазначив Е. Макрон.

Він додав, що Мінські домовленості діють «як інструмент захисту суверенітету та територіальної цілісності України», тому, на його думку, треба «просунутися далі для їх повного виконання». «Мій намір – саме із цим я приїхав і до Москви, і до Києва – відновити безпеково-оборонний порядок на європейському континенті», – заявив Е. Макрон на спільному брифінгу за результатами переговорів з В. Зеленським (URL: <https://www.dw.com/uk/makron-u-kyievi-potriben-novyj-poriadok-yakyi-vlashtovuvav-by-vsikh-u-yevropi/a-60704068?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml>. 2022. 8.02).

На думку французького лідера, зустрічі з В. Путіним і В. Зеленським уже наблизили до певного прогресу. Утім шлях до деескалації та посилення безпеки полягає у виконанні Мінських домовленостей і створенні «нових механізмів гарантування безпеки».

За словами Президента Франції, В. Путін під час російсько-французьких переговорів намагався його запевнити, що Росія не є ініціатором ескалації на кордонах з Україною. «Путін мене переконував, що він не є ініціатором ескалації, а лише реагує. Але ми бачимо бази російського контингенту в Білорусі, маневри – і все це він виправдовує тиском та напруженням», – наголосив Е. Макрон.

При цьому він зазначив, що під час переговорів з В. Путіним вони розробляли «нові формати безпекових гарантій», що зможуть задовольнити всіх учасників нормандського формату. «Характер цієї ситуації досі не мав прецедентів, але Франція виважувала кожне слово, ми провели кілька годин дискусій з Президентом Путіним. До цього ми відпрацьовували дії та комунікацію, щоб бути вірними своїм цінностям і при цьому напрацьовувати нові формати безпекових гарантій у регіоні, їх розвиток ми побачимо найближчими тижнями», – пояснив Президент Франції (URL: <https://bykvu.com/ua/bukvy/putin-zapevniav-mene-shcho-rf-ne-initsiator-eskalatsii-makron>. 2022. 8.02).

За інформацією ЗМІ, напередодні зустрічей французького Президента з В. Путіним і В. Зеленським видання «NYT» писало, що план Е. Макрона також може включати пропозицію «фінляндизації» для України. Тобто надання гарантій невступу Києва до НАТО за аналогією, як Радянський Союз мав право вето щодо приєднання Фінляндії до Альянсу. Однак очільник Франції заперечив цю інформацію, запевнивши, що залишається прихильником принципу «відкритих дверей».

Разом з тим В. Зеленський сподівається на зустріч лідерів нормандського формату. У своїй заяві Президент В. Зеленський подякував французькому колезі за підтримку й наголосив на «спільному баченні» України та Франції актуальних загроз і безпекових викликів для України, Європи та світу. «Водночас Україна очікує на конкретні кроки від Президента РФ В. Путіна, які доведуть серйозність його намірів щодо деескалації», – заявив В. Зеленський (URL: <https://www.dw.com/uk/makron-ukyievi-potriben-novy-poriadok-yakui-vlashtovuvav-by-vsikh-u-yevropi/a-60704068?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml>. 2022. 8.02).

За його словами, доказом може стати участь В. Путіна в зустрічі лідерів країн нормандського формату. При цьому В. Зеленський згодом заявив, що в Україні відповідально ставляться до виконання Мінських домовленостей. «Я не хочу говорити про пункти “Мінська”. Різні прочитання, я задоволений не всіма пунктами, ми по-різному ставимося до порядку виконання тих чи інших пунктів Мінських домовленостей», – зазначив він, наголосивши, що незважаючи на це Київ має «робити щось» (URL: <https://newformat.info/news/v-ukraini-vlada-mozhe-zatyaguvati-virishennyakrizina-donbasi-skarshevskij>. 2022. 8.02).

Як відомо, в Україні та Росії по-різному розуміють виконання Мінських домовленостей. Росія вимагає від України проводити прямі переговори з бойовиками. Проте, як зазначив міністр закордонних справ України Д. Кулеба, Україна не буде вести переговори з російськими маріонетками-бойовиками на окупованому Донбасі, а лише з офіційною владою Росії як країни, яка є стороною збройного конфлікту. В Україні заявляють, що у Мінських домовленостях таких формувань як «ДНР» і «ЛНР» не існує.

Також Україна вимагає від Росії спочатку виконати безпекові положення Мінських домовленостей, зокрема припинити стріляти і встановити стійкий режим припинення вогню, передати контроль Україні над окупованою ділянкою українсько-російського кордону (URL: <https://kurs.com.ua/ua/novost/759820-makron-rasskazal-cho-nuzhno-dlja-vipolnenija-minskih-dogovorennostei?source=ukrnet>. 2022. 8.02).

Д. Кулеба наголосив, що українська влада не має намірів переходити «червоні лінії», готова розглядати різні пропозиції, але «якщо вони будуть для нас неприйнятні, вони будуть відкинуті».

В Офісі Президента В. Зеленського відкидають можливість тиску на українську владу чи її партнерів у контексті Мінських домовленостей. «Чи зможе російська сторона всіх “передавити”, щоб в рамках мінських документів проштовхнути щось вигідне собі? Точно ні», – заявив радник голови ОП М. Подоляк (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60304118?xtor=AL-73>. 2022. 9.02).

Експерти та журналісти, аналізуючи висловлювання політиків, вважають, що ні в Москві, ні під час зустрічі в Києві не прозвучало деталізованого плану, які саме кроки сторони мають наміри робити для реалізації «мирного плану».

Британська радіомовна корпорація Бі-Бі-Сі пише, що український Президент абсолютно не довіряє В. Путіну, навіть попри запевнення Е. Макрона, що Президент РФ гарантував йому відсутність подальшої ескалації. При цьому видання наголосило, що останнім часом В. Зеленський користується зростаючою міжнародною підтримкою. «Іноземні високопосадовці прибувають у місто... Криза ще не ослабла, але здається, що вона стала трохи менш гострою», – ідеться в повідомленні (URL: <https://fakty.com.ua/ua/svit/svitovi-novyny/20220208-nezruchni-momenty-ta-vybory-u-francziyi-shho-pyshut-zmi-pro-peregovory-makrona-z-zelenskym>. 2022. 9.02).

У свою чергу, британське видання «The Guardian» пише, що переговори Президента Франції з Президентом В. Путіним і Президентом В. Зеленським залишили по собі непроясненим питання, чи призведе два дні інтенсивної французької дипломатії до поступок з боку Москви, чи нічого подібного не станеться.

Українські експерти також не вбачають приводів для оптимізму, оцінюючи результати візиту Е. Макрона до Києва та Москви. Були сподівання на подальші переговори. Адже Е. Макрон після візиту до Києва відбув до Берліна, де зустрівся з канцлером Німеччини О. Шольцом і Президентом Польщі А. Дудою. За підсумками переговорів вони виступили зі спільною заявою, у якій закликали Росію знизити напруженість біля українських кордонів та розпочати змістовний діалог з безпеки у Європі.

Троє лідерів наголосили, що «будь-яка нова військова агресія Росії проти України спричинить тяжкі наслідки та матиме високу ціну». Президент Франції закликав використати всі засоби для підтримання діалогу з Росією «в

різних форматах». Е. Макрон назвав такий діалог «єдиним шляхом для досягнення миру в Україні».

«Нас усіх об'єднує одна мета – зберегти мир у Європі за допомогою дипломатії, ясних сигналів та готовності діяти спільно», – наголосив канцлер Німеччини О. Шольц (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-macron-sholc-duda-ukrajina/31694354.html>. 2022. 10.02). За його словами, Берлін, Париж і Варшава разом хочуть досягти «деескалації надзвичайно напруженої ситуації». «Нам потрібні переговори та рішення», – зазначив він.

Глави трьох держав заявили, що будуть і надалі тісно консультуватися з партнерами ЄС та союзниками НАТО, щоб гарантувати мир і безпеку у євроатлантичному просторі. При цьому вони висловили думку, що НАТО має постійно переглядати стратегію оборони та стримування, також, якщо необхідно, коригувати її. Але про якісь рішучі заходи, які могли б зупинити В. Путіна, не йшлося.

Не привела до важливих результатів і зустріч у нормандському форматі. Як інформують ЗМІ, 10 грудня в німецькій столиці тривали переговори політичних радників країн нормандського формату, куди входить Україна, Німеччина, Франція та Російська Федерація. Нашу країну на цьому рандеву представляв глава Офісу Президента А. Єрмак, російську – Д. Козак.

Після зустрічі представники України й Росії повідомили про відсутність результату. Проте А. Єрмак цим фактом був точно не засмучений, а Д. Козак не приховував роздратування. «На жаль, майже дев'ять годин переговорів закінчилися без видимих, відчутних результатів, висловлених у документах», – заявив представник Росії.

За його словами, непохитну позицію зайняла українська сторона, «яка, як і раніше, відмовляється йти на контакт з де-факто владою окремих районів Донецької та Луганської областей (ОРДЛО) та обговорювати з ними політичний блок Мінських домовленостей, зокрема питання особливого статусу та проведення місцевих виборів» (URL: <https://lenta.ua/ua/troe-proti-kremlya-chim-zavershilasya-zustrich-politradnikiv-normandki-u-berlini-115781>. 2022. 11.02).

У свою чергу А. Єрмак зазначив: «Сьогодні ми не змогли дійти до єдиного документа, але головне, що таке бажання є». Глава ОП пообіцяв, що процес буде продовжено, нова зустріч відбудеться дуже скоро.

Натомість міністр закордонних справ України Д. Кулеба намагався пояснити західним партнерам, що навіть відмова України від НАТО не гарантує деескалації, вони придумують нові вимоги. Про це він заявив під час форуму «Україна – Франція», який було організовано Центром «Нова Європа» спільно з Французьким інститутом міжнародних відносин у Парижі. «Ультиматуми, які лунають з Кремля вже у вигляді документів, просто не передбачають прийнятних рішень. Вимога брати чи не брати якісь країни в НАТО, забрати війська з території Альянсу є неприйнятними. Це не пропозиції для обговорення, це покладений на стіл заряджений револьвер», –

зазначив він (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3401593-kuleba-ne-rozumie-comu-na-zahodi-e-dobrovilni-zahisniki-putina.html>. 2022. 10.02).

Д. Кулеба зазначив, що Президент РФ В. Путін за останні місяці стягнув без жодної реальної причини безпрецедентну кількість військ, висунув ряд ультиматумів і занурив Європу в тяжку безпекову кризу. Він також наголосив, що не розуміє, чому у Франції та інших країнах демократичного світу перебувають його добровільні захисники: аналітики й експерти, які думають, що відмова Україна від НАТО здатна умирити В. Путіна. Як приклад, міністр наводить той факт, що Україна у 2010 р. офіційно відмовилася від євроатлантичних прагнень, однак попри це у 2014 р. російські танки поїхали через державний кордон України до Криму та на схід.

Підтвердженням слів Д. Кулеби можуть бути чергові вимоги Росії. Як інформують ЗМІ, ще напередодні повторної зустрічі радників у рамках нормандського формату в Берліні Москва оголосила фактично ультимативні вимоги до України.

У Міністерстві закордонних справ РФ висунули умови деескалації на кордоні з Україною. Відповідний перелік озвучила на брифінгу 9 лютого спікер МЗС Росії М. Захарова. Вона заявила, що РФ відведе війська, якщо українська влада вишле всіх іноземних інструкторів і поверне всю зброю, отриману від західних партнерів для захисту від нового вторгнення Росії. Крім того, Київ повинен відмовитися від спільних навчань з НАТО. «Припинити спільні навчання ЗСУ та країн НАТО, а також вивести всі раніше поставлені Києву іноземні озброєння за межі української території», – зазначила М. Захарова (URL: <https://racurs.ua/ua/n166851-ultymatum-kremlya-ukrayini-moskva-ogolosyla-umovy-deeskalaciyi-video.html>. 2022. 10.02).

Крім того, Росія знову закликала керівництво Альянсу відмовитися від політики «відкритих дверей» і не приймати до своїх лав Україну, хоча ці вимоги раніше вже було неодноразово відкинуто на всіх рівнях.

В експертному середовищі мало сподівань на кардинальні зрушення у відносинах України з Росією. Адже Росію влаштує лише виконання Україною всіх вимог, заявлених Кремлем. Щодо намагання Е. Макрона «замирити» всіх (він мав телефонну розмову з В. Путіним ще й 12 лютого), то, на думку експертів, це йому не вдалося, але він свою активність може використати у виборчій кампанії, яка наближається у Франції.

Деякі експерти зазначають, що Президент Франції не стільки переймається новими гарантіями безпеки, зниженням напруження, деескалацією, відведенням російської армії від кордонів тощо, скільки працює над іміджем успішного переговорника, щоб покращити свої електоральні позиції напередодні президентських виборів.

Проте не виключається також бажання Е. Макрона дійсно «умиротворити» сторони. Проте це йому не надто вдалося. Зокрема, політолог М. Басараб вважає, що, відвідавши Москву раніше, ніж Київ, і ламаючи в такий спосіб систему переговорів щодо українсько-російського

конфлікту, Президент Франції пішов на ризик, який не виправдав себе. «Мені здається, що цей жест невдалий. Він лише додатково наголосив на тому, як ставиться Е. Макрон до російського лідера. У результаті замість того щоб продемонструвати свою силу та суб'єктність, як мені здається, Е. Макрон отримав лише протилежний результат. Йому ця місія не вдалася», – заявив експерт (URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20220208-podvijne-turne-prezydenta-francziyi-eksperty-oczinyly-peregovory-makrona-iz-zelenskym-ta-putinym>. 2022. 8.02).

На його думку, Президент Франції спробував зіграти в паралельну гру з главою Білого дому Д. Байденом, щоб показати, що він такий самий статусний політик і на тому ж рівні готовий вести велику геополітичну гру. Але в результаті він показав, що це насправді не так. Щоб проілюструвати це, політолог нагадав, що під час візиту Е. Макрона до РФ Президента Франції не зустрів кортеж біля трапу літака, як це заведено робити. «Це такий ляпас Президентів Франції... У такий спосіб В. Путін хотів показати своє реальне ставлення до глави Франції», – наголосив М. Басараб.

Він зазначив, що В. Путіна цікавить цілковите виконання Мінських домовленостей. Він дуже розраховує на те, що це відбудеться найближчим часом. Йому потрібні вибори на фактично окупованих територіях, а також амністія представників окупаційних адміністрацій тощо. «Тобто Макрон не переконав Путіна, що треба змінити стратегію та тактику, але цей візит і не міг досягти таких цілей», – вважає політолог.

Колишній міністр закордонних справ України В. Огризко (2007–2009 рр.) вважає, що єдиним очевидним успіхом цих візитів французького Президента можна вважати ймовірно зниження ризику російського вторгнення в Україну найближчим часом. «Якщо виходити з постановки питання, що основною метою візитів була деескалація, то можна з певним припущенням сказати, що на якийсь період часу, думаю, що не надто значний, питання про пряме широкомасштабне вторгнення Росії, мені здається, можна вважати щонайменше відкладеним», – зазначив В. Огризко (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60304118?xtor=AL-73>. 2022. 9.02).

Разом з тим він упевнений, що з місією «головного європейського миротворця» Е. Макрон так і не впорався. «Головною причиною цього є абсолютно неправильні підходи наших західних партнерів, включаючи Макрона, до визначення суті всього того, що тут відбувається, і чому воно тут відбувається», – зазначив дипломат.

На його думку, західні партнери свідомо уникають визнавати очевидний факт, що Росія з 2014 р. здійснює міжнародну збройну агресію щодо України. Відповідно, має йтися не про «врегулювання конфлікту в Україні», а про покарання країни-агресора за її злочинні дії. «На жаль, поки що наші західні партнери таку постановку питання не приймають, вони її бояться і шукають “гібридні варіанти” домовленостей. Дуже часто і насамперед за рахунок інтересів України», – підкреслив В. Огризко.

Його дивує те, що Е. Макрон публічно заявив про обов'язок Європи поважати Росію та «розуміти її власні травми». «Це виходить просто за межі адекватної оцінки ситуації. Яких би “травм” не зазнавала Росія, вона повинна виконувати норми міжнародного права. Вона їх порушує, отже, вона має бути за це покарана», – наголосив колишній український міністр.

Досить негативно оцінила поїздку до Москви Е. Макрона політичний аналітик М. Золкіна, яка займається проблемами європейської та євроатлантичної інтеграції. Вона вважає, що візит французького Президента в Кремль довів його «політичну лояльність» до Росії. «Макрон довів сьогодні свою політичну лояльність до Росії і теплих відносин з Росією попри все. Загальне враження від пресконференції таке, наче Макрон весь час вибачався за створені НАТО “проблеми” для Росії. Суцільне розуміння й прийняття всіх “страхів” Росії», – зазначила М. Золкіна.

Український політолог В. Фесенко також не бачить шляхів, як подолати істотні розбіжності між Україною та Росією в контексті виконання Мінських домовленостей. Візити Е. Макрона, на його думку, у цьому не змогли зарадити. «Самі по собі ці візити до Москви і Києва ні до чого не призведуть. Тим більше треба враховувати специфіку Макрона, який говорить в Москві те, що хочуть почути там, а в Києві те, що хочуть почути тут. Така тактика виглядає привабливо з точки зору політики й нібито з точки зору пошуку компромісів, але розбіжності занадто великі. І це одна з причин, чому не треба очікувати істотного просування в переговорному процесі», – зазначив політолог.

Проте він не виключає, що західні країни спробують тиснути на українську владу задля того, щоб реалізувати ключові положення Мінських домовленостей «в російському їх розумінні».

Натомість український політик А. Шкіль вважає, що за результатами зустрічі Президенту РФ В. Путіну не вдалося змінити позицію Президента Франції Е. Макрона щодо України. «У Франції досить позитивно реагують на візит Е. Макрона до Києва. Безумовно, без критики не обійдеться, але вона лунає й лунатиме з різних боків французького політичного спектра. Ліве крило критикує його за те, що він поїхав до України запізно, центристи ж критикують Макрона за те, що спочатку він відвідав Москву, а не Київ. Але всі одноголосно вказують на те, що робота, яку робить Макрон, є необхідною. Насамперед через позицію Франції у Європі і її майбутнього позиціонування у європейській політиці», – заявив А. Шкіль (URL: <https://ru.espreso.tv/putinu-ne-udalos-slomat-makrona-po-otnosheniyu-k-ukraine-shkil>. 2022. 8.02).

Політологиня О. Яхно також певною мірою дивиться на проведення цих зустрічей позитивно. На її думку, переговори з В. Путіним ведуться для того, щоб насамперед розуміти його настрій та деталі того, що відбувається. «Це також важливо. Тим паче що зараз, як і в 2014 р., багато хто не може зрозуміти логіку дій В. Путіна, а також те, чого очікувати від нього далі з

огляду на те, що Росія висловлює абсурдні вимоги, наприклад щодо НАТО», – пояснила свою думку вона.

Водночас О. Яхно погодилася з думкою деяких експертів щодо того, що практичних результатів від цих зустрічей чекати не варто. «Навіть якщо Путін озвучував свої якісь позиції, усі чудово знають, що навіть у частині Мінських домовленостей трактування України та РФ кардинально відрізняються, тут немає жодних змін. Навряд чи ці зустрічі вплинули на ситуацію в Криму та на Донбасі – радше на загальний тон, що потрібна деескалація. Але РФ і надалі продовжуватиме використовувати військовий шантаж», – наголосила О. Яхно.

Вона переконана, що завдяки активізації Франції та Німеччини на дипломатичній арені в результаті дій Росії можлива зустріч у рамках «нормандської четвірки», або на рівні радників, або на рівні лідерів, яка нехай і не закінчиться глобальним проривом, але на якій можуть обговорюватися окремі точкові питання з безпеки, як це було раніше: щодо перемир'я, припинення вогню, з гуманітарних питань.

Експерти вважають, що Президент Франції міг би дати чіткий сигнал: якщо РФ нападе, на неї чекають конкретні наслідки, а поки що Париж дає Україні озброєння. Але Президент Франції, очевидно, вирішив замінити зміст формою. Він поїхав у це подвійного турне, щоб це стало заміною відсутності чіткої позиції Парижу в цій ситуації. Тому це свідомо програшне позиціонування. У новій чорно-білій реальності виграє той, хто стає на якийсь бік – або чорного, або білого; сірої позиції тут не може бути. Але Німеччина та Франція все ще намагаються її займати.

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Позиція Німеччини щодо України в контексті ймовірної російської агресії

На тлі численних дипломатичних зусиль і безпекової допомоги міжнародної спільноти Україні перед загрозою російського вторгнення Німеччина вирізняється особливою позицією, яка не залишається поза увагою оглядачів та експертів. Вона полягає у відмові Берліна постачати в Україну озброєння, аргументуючи це небажанням сприяти загостренню ситуації, багаторічним принципом німецької політики щодо непостачання зброї до зон конфліктів та посилаючись на історичну прихильність Німеччини такому рішення через «колективну провину» німців за Другу світову війну. З невдоволенням влада деяких країн спостерігала останнім часом і за тим, як Берлін намагається виключити газопровід «Північний потік-2» зі списку можливих санкцій Заходу проти Москви. Ще в грудні 2021 р. канцлер Німеччини О. Шольц заявляв, що цей проект є «ініціативою приватного бізнесу» і процес його сертифікації «ніяк не пов'язаний з

політикою». Такий підхід викликав критику нового уряду ФРН і за кордоном, і всередині країни, надавши привід називати Німеччину найбільш неподатливою та лояльною до Москви державою серед країн G7.

Порівняно із солідарними діями США, Великої Британії, держав Євросоюзу та НАТО щодо запобігання російській агресії позиція Німеччини виглядає дисонансом, а також суперечить зобов'язанню, яке вона взяла перед Україною в липні 2021 р. в обмін на відмову США від опозиції до газопроводу «Північний потік-2». Тоді в спільній заяві Президент США Д. Байден і канцлер Німеччини А. Меркель відзначили, що «Сполучені Штати та Німеччина непохитно підтримують суверенітет, територіальну цілісність, незалежність та обраний європейський шлях України. Сьогодні ми повторно беремо на себе зобов'язання протидіяти російській агресії та шкідливій діяльності в Україні та за її межами».

Утім, незважаючи на це недвозначне зобов'язання, Берлін не лише відмовився надіслати будь-яку летальну оборонну зброю, щоб допомогти Україні захиститися, а й заблокував іншому члену НАТО, Естонії, відправку такої зброї німецького походження.

Такі дії змінили суспільне сприйняття Німеччини і в Україні, особливо після заяви командувача німецьких ВМС К.-А. Шьонбаха, який закликав поважати В. Путіна, висловив упевненість у незворотності анексії Криму та виступив проти вступу України та Грузії до НАТО, та заперечення Прем'єр-міністром Баварії М. Зедером необхідності впровадження жорстких антиросійських санкцій і перспектив вступу найближчим часом України та Грузії до НАТО (URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2022/01/24/7132975>).

Заяви віцеадмірала К.-А. Шьонбаха спричинили значний резонанс у ЗМІ та викликали хвилю критики в ряді німецьких видань. Так, впливовий німецький журнал «Der Spiegel» опублікував статтю під назвою «Позиція Німеччини щодо зброї для України не має сенсу». У матеріалі йдеться, що відмова Берліна постачати зброю Україні підриває західну політику стримування та заохочує В. Путіна до подальшої агресії.

Журнал називає «більш ніж незграбним» рішення німецького уряду поставити Україні 5 тис. військових шоломів – особливо в той час, коли в рамках НАТО Німеччина заблокувала закупівлю снайперських гвинтівок для України, а Естонія все ще чекає, поки Берлін схвалить поставку до Києва гаубиць, вивезених свого часу з Німеччини.

Журналісти також прямо закликали Німеччину відмовитися від принципу непостачання зброї. «Канцлер Німеччини О. Шольц і міністр закордонних справ А. Бербок посилаються на принцип, який забороняє країні постачати зброю в зони бойових дій. Для цього положення є вагомі підстави. Зброя може сприяти загостренню конфлікту, вона може потрапити в чужі руки, як це сталося в Афганістані після нещодавньої перемоги “Талібану”. Таку позицію також підтримує більшість німецьких виборців. Але в певних

ситуаціях політичні принципи можуть призвести до неправильних результатів, навіть якщо вони принципово правильні», – пише видання.

Редакція зазначає, що поставка зброї з Німеччини надіслала би В. Путіну сигнал про єдність Заходу. На сьогодні сигнал є протилежним. «Ніхто не знає, чи буде достатньо доставки зброї в Україну, щоб запобігти війні. Однак безсумнівно, роз'єднаність робить війну більш імовірною», – стверджує видання (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/02/1/7133414>).

В унісон з редакційним матеріалом Der Spiegel звучить колонка політичного оглядача видання «Die Welt» Н. Долля, який стверджує, що «коливання Німеччини лише заохочує Путіна до його агресивного курсу». «Федеральний уряд діє слабко стосовно Путіна, на відміну від багатьох інших країн. Послання Німеччини російському Президенту тепер має бути зовсім іншим», – ідеться в матеріалі.

В іншій статті видання наводить позицію Польщі, яка почала сумніватися в тому, на чиему боці насправді їхній сусід. Мовляв, Німеччина стала «троянським конем» В. Путіна в НАТО. «Німецько-польські відносини – на новому мінімумі. Варшава очікувала, що канцлер О. Шольц дасть інший сигнал», – ідеться в матеріалі, у якому також зазначається, що «найтемніші прогнози польського уряду справджуються в ці дні».

Різка зміна тональності ЗМІ почала впливати і на німецьких політиків. Так, новий глава нині опозиційної партії «ХДС» Ф. Мерц заявив, що «Німеччина не повинна блокувати підтримку України оборонною зброєю не лише через відповідальність за нашу історію, а й для забезпечення політичного мирного порядку в Європі, якому має бути віддана й Росія».

У лавах правлячих соціал-демократів (СДПН), які є традиційно лояльними до РФ, також стали помітними ознаки зміни позиції. Зокрема, глава СДПН з 2009 по 2017 р. З. Габріель, який у свій час був прихильником і одним з ключових лобістів «Північного потоку-2», нині заявляє, що цей трубопровід не повинен працювати, якщо В. Путін знову нападе на Україну. Водночас він вважає правильним, що Німеччина поки «не поховала» проєкт. «Якщо ви хочете вести переговори з Росією, то повинні залишити якнайбільше на столі переговорів і “поховати” якнайменше задалегідь».

З. Габріель також не погоджується зі збройною політикою уряду та закликає до відкритого обговорення цього питання. «Чи має Україна право на самооборону від можливого воєнного нападу? Відповідь: так! Тож чи хочемо ми допомогти Україні захистити себе?.. Що нам зараз потрібно щодо України, то це дискусія без табу та заборон, публічна і в бундестазі», – зазначає німецький соціал-демократ. Однак у керівництві СДПН свого однопартійця поки чути не готові.

Водночас, як констатує редактор «Європейської правди» С. Сидоренко, окремі підстави для позитивних очікувань дає те, що на фоні останніх подій з критикою уряду починають виступати також німецькі дипломати. Один з них – глава Мюнхенської конференції з питань безпеки (який завершує роботу на

цій посаді) В. Ішінгер, що є одним з найавторитетніших фахівців у питанні безпеки у світі (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/02/1/7133414>).

Трохи більше як рік тому в інтерв'ю «ЄП» В. Ішінгер висловлювався проти зупинки будівництва «Північного потоку-2», бо «західні інвестори вклали у нього мільярди євро». Нині ж він заявляє, що через незграбні дії уряду і в питанні «ПП-2», і в питанні постачання зброї Україні Німеччина втрачає повагу як у США, так і в інших країнах-союзниках. «Німеччина вже втратила довіру декількох партнерів або ризикує втратити її», – заявив В. Ішінгер, додаючи, що коливання Берліна грає на руку Росії і його точно не могли не помітити в Москві.

Наступник В. Ішінгера на посту глави Мюнхенської безпекової конференції К. Гойсген у свою чергу звинуватив уряд у подвійних стандартах. Мовляв, з одного боку, Німеччина дуже неохоче постачає зброю в зони конфлікту через свою власну історію. «Водночас ми також експортуємо до Ізраїлю найсучасніші підводні човни. Тож зараз справедливо ставиться питання, чи не повинна Німеччина також постачати зброю Україні з тієї ж причини», – заявив К. Гойсген, який був також багаторічним радником А. Меркель із зовнішньої політики. Крім того, К. Гойсген виступив категорично проти роботи «Північного потоку-2» у разі нового нападу Росії на Україну.

Важливою частиною критики в Німеччині та за кордоном на адресу дій влади в умовах наростання загрози військового вторгнення РФ до України стали звинувачення на адресу канцлера ФРН О. Шольца в тому, що він усунувся від вирішення суперечки між Росією та Заходом про майбутнє України. Це особливо помітно порівняно з тим, яку роль у 2014–2015 рр., під час російської агресії на Сході України, відігравала тодішня канцлерка А. Меркель. Вона виступала неформальною лідеркою Європи та відіграла важливу роль в укладанні перемир'я на Сході України. Нині домовитися з В. Путіним намагається французький Президент Е. Макрон, а всі головні питання вирішуються між Росією та США.

«У цій кризі Макрон сидить за кермом, а Шольц виглядає просто пасажиром», – пише німецька газета «Handelsblatt». У німецьких соцмережах поширювалися хештеги #WoIstOlaf та #WoIstScholz – «Де Олаф?» та «Де Шольц?». Соцопитування показували падіння його рейтингу (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60375888>).

Зазначені обставини, заяви та публікації ЗМІ визначили контекст, у якому 7 лютого відбувся візит до України міністерки закордонних справ Німеччини А. Бербок. Вона відвідала Україну вже вдруге, і цього разу візит було заплановано спільно з французьким колегою Ж. І. ле Дріаном. Однак одночасний приїзд міністрів до України не склався у зв'язку з поїздкою Президента Франції Е. Макрона до Москви в супроводі глави МЗС.

Перед від'їздом в Україну А. Бербок заявила, що «Німеччина стоїть на боці України перед обличчям російської агресії та готова відповісти на неї

разом з партнерами». «Під час мого візиту до Києва я ще раз чітко, без можливих трактувань, дам зрозуміти, на яких позиціях ми стоїмо: як партнер України у ЄС, НАТО та G7 ми стоїмо без жодних “але” та “якщо” в питаннях територіальної цілісності держави на боці народу України. Ми разом відповімо на будь-яку подальшу агресію Росії проти України жорсткими, дуже конкретними заходами», – пообіцяла А. Бербок.

Вона зазначила, що своєю другою поїздкою в Україну менш ніж за місяць продовжує те, що лежить в основі дипломатії – намагання розрядити надзвичайно небезпечні конфлікти мирним шляхом. За її словами, з огляду на Росію та Україну останніми тижнями, усі можуть зрозуміти, наскільки це непросто. «Але водночас ми всі розуміємо, коли спостерігаємо нарощування російських військ у прикордонній зоні з Україною, військові маневри та інші загрозливі жести та провокації, що стоїть на кону: ідеться не менше, ніж про мир у Європі», – підкреслила міністерка. Вона наголосила на необхідності боротися за цей мир всіма силами та з усією рішучістю.

У програмі візиту глави МЗС ФРН було заплановано політичні переговори з Президентом В. Зеленським та міністром закордонних справ Д. Кулебою, а також поїздка на лінію зіткнення на Сході України. Однак зустріч А. Бербок з В. Зеленським було скасовано, що викликало неоднозначні коментарі. Так, телеканал «CNN» повідомив, що зустріч відмінили через відмову А. Бербок прямо заявити про зупинку «Північного потоку-2» у разі вторгнення Росії в Україну (URL: https://lb.ua/news/2022/02/08/505012_u_mzs_sprostovali_politichniy.html).

У МЗС України спростували цю інформацію, пояснивши скасування зустрічі зміною графіка. «Твердження про те, що зустріч Президента України та глави МЗС Німеччини не відбулася, аби надіслати певний політичний сигнал, не відповідають дійсності», – наголосив речник МЗС О. Ніколенко. За його словами, це сталося через надзвичайно насичений графік Президента, пов'язаний з великою кількістю іноземних гостей, які наразі відвідують Україну, аби продемонструвати солідарність на тлі агресивних дій Російської Федерації. Паралельно відбувається багато телефонних розмов та інших контактів, крім того, потребує координації ряд важливих процесів внутрішнього життя України. О. Ніколенко також нагадав, що під час минулого візиту А. Бербок, 17 січня, Президент України провів з нею продуктивну зустріч.

Переговори з федеральною міністеркою закордонних справ Німеччини А. Бербок провів міністр закордонних справ України Д. Кулеба. Глави української та німецької дипломатій детально обговорили кроки задля активізації політико-дипломатичного врегулювання російсько-українського збройного конфлікту (URL: <https://armyinform.com.ua/2022/02/07/spilna-preskonferenciya-ministri-zakordonnyh-sprav-nimechchyny-ta-ukrayiny-annaleny-berbok-ta-dmytra-kuleby>).

Д. Кулеба подякував А. Бербок за зусилля Німеччини з підготовки зустрічі політичних радників лідерів нормандського формату в Берліні 10

лютого. Глава МЗС України нагадав про «червоні лінії» нашої держави в рамках політичного врегулювання: Україна не піде на жодні поступки в питаннях суверенітету та територіальної цілісності в межах міжнародно визнаних кордонів; не вестиме жодний «прямий діалог» з російськими окупаційними адміністраціями в Донецьку та Луганську; не дасть можливість нікому, крім українського народу, визначати зовнішньополітичний курс України.

Співрозмовники приділили особливу увагу втіленню комплексного пакета стримування РФ від нової хвилі агресії проти України, зокрема введення проти Росії потужних економічних санкцій. А. Бербок підтвердила, що Берлін готовий до ціни санкцій для самої ФРН: «Ми готові понести високу економічну ціну, адже йдеться про безпеку України».

Не обійшлося й без обговорення відмови Німеччини підтримати Україну зброєю на випадок нападу Росії. Міністр закордонних справ України зазначив, що це одне з тих питань, де у двох держав позиції відмінні. «У нас справді тут позиції відрізняються. Але наше завдання з Анналеною полягає не в тому, щоб лягтися, а в тому, щоб шукати точки дотику та рішення», – зазначив Д. Кулеба. Водночас міністр додав, що Німеччина має намір висловити підтримку й іншими способами. Зокрема, наприкінці місяця до України прибуде німецька кіберконсул, що важливо з огляду на ймовірні кібератаки (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/pidsumky-mizhнародnykh-vizytiv/31699348.html>).

Україна та Німеччина домовилися продовжити роботу в рамках Кримської платформи. Д. Кулеба запросив німецьку парламентську делегацію взяти участь у її парламентському саміті в серпні.

Глави дипломатій приділили особливу увагу розвитку співпраці у сфері водневої енергетики. За словами Д. Кулеби, Україна прагне стати одним з лідерів Європи з виробництва та транспортування водню, а взаємовигідні проєкти українських і німецьких компаній несуть стратегічне значення для досягнення цієї мети.

У другий день свого візиту до України, 8 лютого, міністерка закордонних справ Німеччини А. Бербок вирушила на схід, у тому числі у Широкине, що фактично на лінії зіткнення. Вона поспілкувалася з українськими військовими про поточну ситуацію та провела поруч із лінією зіткнення близько 40 хв. А. Бербок зустрічалася також із представниками Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ та представниками волонтерських організацій у Маріуполі.

Варто зазначити, що 7 лютого, одночасно з візитом А. Бербок до Києва, відбувся візит канцлера Німеччини О. Шольца до США. Однак, на жаль, сигнали, які надійшли від О. Шольца після перемовин з Д. Байденом у Вашингтоні, були не надто обнадійливими для України. Канцлер хоча й наголосив на єдності із США в питанні санкцій щодо Росії у відповідь на нову агресію проти України, однак жодного разу не згадав російський газогін «Північний потік-2» і заявив, що Німеччина, як і раніше, не постачатиме

зброю Україні (URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/olaf-scholz-pivnichnyi-potik-2-baiden/6432575.html>).

Водночас під час візиту до США О. Шольц стверджував, що за лаштунками Німеччина вже протягом тижнів активно працює над пошуком мирного вирішення конфлікту навколо України. До того ж Берлін регулярно проводить консультації з європейськими та трансатлантичними партнерами на тему спільних кроків у разі можливої ескалації. «Ми провели інтенсивну підготовку та обговорили, які конкретно санкції ми задіємо в разі військової агресії проти України», – наголосив канцлер ФРН. До того ж 8 лютого О. Шольц прийняв у Берліні президентів Польщі та Франції, з якими озвучив спільну заяву на підтримку України (URL: <https://www.dw.com/uk/kryzova-dyplomatiia-navkolo-ukrainy-iaku-rol-vidihraie-olaf-sholts-a-60715753/a-60715753>).

На думку доктора історичних наук, міжнародника А. Мартинова, позиція Німеччини щодо постачання зброї Україні є настільки категоричною в тому числі й тому, що враховує німецьку громадську думку, зафіксовану на початку лютого соціологічним опитуванням, під час якого понад 50 % громадян Німеччини визнали, що постачання зброї в Україну є не на часі. Зважаючи на те що в Німеччині з березня 2022 р. і фактично до жовтня відбуватимуться вибори до ландтагів, до земельних парламентів Німеччини одразу в чотирьох федеральних землях, керівна коаліція звертає увагу на громадську думку та орієнтується на неї, вважає експерт (URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=978980>).

Аналітики наголошують, що сваритися з Німеччиною через її позицію стосовно постачання Україні зброї не варто, бо це саме те, чого хоче Росія. «Нам не потрібно роздмухувати цю проблему й ускладнювати відносити Берліна та Києва. Ми повинні чітко розуміти, що допомога Німеччини не зводиться лише до зброї. Німеччина дуже активно допомагає Україні у фінансово-економічній галузі. Я сподіваюся на поступовий прогрес. З огляду й на те, що в нас є й інші канали постачання зброї», – пояснює фахівець із зовнішньої політики та міжнародної безпеки Центру ім. О. Разумкова М. Пашков (URL: <https://www.5.ua/polityka/zbroia-z-nimechchyny-ukraini-ne-svityt-iaki-pidvodni-kameni-ie-v-pryntsypovoi-pozytsii-267572.html>).

Канцлер Німеччини О. Шольц 14 лютого прибув до Києва з першим офіційним візитом, доєднавшись таким чином до дипломатичних дій задля зниження міжнародного напруження навколо загрози російської військової агресії. Він провів зустріч з В. Зеленським, після чого вирушив до Москви, на переговори з Президентом Росії В. Путіним.

Глава МЗС України Д. Кулеба назвав візит О. Шольца «надзвичайно важливим». «У нас немає якихось надто завищених очікувань, але це буде перша тривала предметна розмова між канцлером Німеччини та Президентом України, де вони справді синхронізують свої позиції, з якими канцлер поїде до Москви», – пояснив Д. Кулеба ще до приїзду О. Шольца.

В Офісі Президента України раніше висловлювали надію, що візит О. Шольца буде «змістовним», а Німеччина продовжить грати одну з ключових ролей у спробах досягти мирного врегулювання.

Під час візиту до Києва канцлер Німеччини висловив здивування тим, що Росія зробила предметом переговорів членство України в Організації Північноатлантичного договору (НАТО), оскільки, за його словами, на сьогодні цього питання немає на порядку денному. «Щодо членства в альянсах, то на сьогодні це неактуально. Тому трохи дивно, що російський уряд зробив предметом великих політичних дискусій питання, яке не стоїть зараз на порядку денному», – зазначив він під час спільної пресконференції з Президентом України В. Зеленським. Водночас О. Шольц додав, що принцип вільного вибору НАТО не може бути предметом дискусії, а одна держава не може вказувати іншій, де їй бути чи не бути (URL: <https://www.dw.com/uk/sholts-u-kyievi-pytannia-chlenstva-ukrainy-v-nato-neaktualne/a-60771753>).

Натомість В. Зеленський наголосив, що «від України немає сигналу, що членство в НАТО – не її мета». «Це не перший сигнал, що це питання неактуальне. Він йде не з нашого боку, а зі сторони лідерів інших держав. Це точно питання не до нас», – зазначив В. Зеленський.

Під час візиту німецький лідер знову наголосив, що Німеччина залишається на боці України та готова, як і її союзники по НАТО, будь-якої миті запровадити «найсерйозніші санкції» проти Росії, якщо країна порушить суверенітет України й здійснить військову агресію. За його словами, ФРН намагається знайти дипломатичне вирішення тієї складної ситуації, що склалася. «Разом з Францією ми інтенсифікували свої зусилля в нормандському форматі. Це складний процес, але я впевнений, що він вартий будь-яких зусиль», – зауважив канцлер (URL: <https://www.president.gov.ua/news/v-ukrayini-sogodni-virishuyetsya-majbutnye-arhitekturi-yevro-72877>).

О. Шольц наголосив, що Німеччина стурбована ситуацією на українсько-російському кордоні. Він вважає, що військовій активності Росії не є обґрунтованими та немає логічних причин для такого нарощування військового потенціалу. «Для федерального уряду Німеччини зрозуміло, що військова агресія проти України потягне за собою серйозні політичні, економічні, геостратегічні наслідки для Росії. На цьому я наголошу й завтра в Москві», – запевнив він.

За словами міністра закордонних справ України у 2014–2019 рр. та Надзвичайного і Повноважного Посла України в Німеччині у 2012–2014 рр. П. Клімкіна, О. Шольц точно має важелі впливу на Росію – від «Північного потоку-2» до того, чи зберігатиме Німеччина важливі відносини з Росією в політичній та економічній сферах. Питання в тому, чи захоче він їх використати. Дипломат констатує, що нині німецький бізнес багато заробляє на Росії, спочатку отримуючи зі знижкою російський газ, а потім продаючи в Росію майже все, що можливо. «Тому розмова із Зеленським важлива, бо для

Шольца – це розвідка боєм. Це його перше серйозне міжнародне турне: поїхав спершу до Байдена, а потім до нас. Завтра буде у Путіна. Зовнішньо політикою ніколи не займався. Зараз нехай покаже, що він може», – зазначає П. Клімкін (URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=97959>).

Експерт також наголошує, що економічний пріоритет у відносинах України з Німеччиною не менш важливий, ніж безпековий. Потрібно, щоб німецький бізнес не був заляканий В. Путіним і заходив в Україну. «Потрібні політичні гарантії, нові ідеї німецького уряду та не тільки невеликі кредити, про які зараз ідеться – 150 млн євро. Потрібна серйозна розмова, і сьогодні вона лише почалася. Вважаю, настав момент, коли потрібно в наших західних партнерів не просто просити, але серйозно говорити про нову версію плану Маршала, адже те, що відбуватиметься в Україні, визначає долю Заходу на перспективу», – переконаний дипломат.

Експерт-міжнародник І. Куса констатує, що переговори О. Шольца і В. Зеленського загалом було зосереджено переважно навколо «Мінська», тому порядок денний їхньої зустрічі здавався трохи вузьким. І. Куса вважає, що саме в цьому полягала сутність місії О. Шольца. Він повинен був почути українську позицію та повезти її до Росії. Чи буде донесена ним позиція України прийнятною для В. Путіна, покажуть переговори в Москві. Але вже сьогодні, за словами експерта, варто розуміти, що врегулювання конфлікту – на користь Німеччини, як і всього Євросоюзу. Зняття напруженості біля їхніх кордонів дало б можливість розблокувати торговельно-економічні відносини як з Україною, так і з Росією, повернути доступ на ринки. Тобто врегулювання ситуації відповідає інтересам Німеччини, як і всієї міжнародної спільноти (URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/politics/foreign-policy/2022-02-14/shnelya-shnelya-k-chemu-sklonyal-zelenskogo-sholts/44499>).

Отже, особлива позиція Німеччини в питанні постачання до України озброєння у зв'язку з можливою російською агресією поки що залишається незмінною, незважаючи на критику всередині країни, з боку союзників та прохання України. Разом з тим Німеччина значно активізувала дипломатичні зусилля, спрямовані на досягнення деескалації, про що свідчать візити до України та Росії міністерки закордонних справ А. Бербок і канцлера О. Шольца, а також переговори очільника німецького уряду з Президентом США Д. Байденем, спільні заяви з європейськими лідерами. Німеччина заявляє про готовність до подальшого економічного співробітництва з Україною, підтримки реформ, допомоги в розвитку громадянського суспільства тощо. Німецькі політики висловлюють незаперечну підтримку суверенітету й територіальної цілісності України в міжнародно визнаних кордонах, наголошують на готовності разом з партнерами відповісти жорсткими санкціями на можливу російську агресію та підтримати позиції України під час переговорів у нормандському форматі, але поставки летальної зброї, як і раніше, не розглядаються.

Зона вільної торгівлі між Україною і Туреччиною в оцінках експертів

3 лютого 2022 р. відбулася знакова подія. Під час візиту Президента Турецької Республіки Р. Т. Ердогана в Україну було укладено Угоду про зону вільної торгівлі (ЗВТ) між нашими країнами. Підписання Угоди стало підсумком 12 раундів багаторічних переговорів і, на погляд її авторів, повинно наповнити новим змістом двостороннє співробітництво. Проте існують й інші думки з цього приводу.

Сьогодні Туреччина – один з найважливіших торгових партнерів України. Це третій за величиною ринок збуту українських товарів (після Китаю та Польщі), на який припадає близько 5 % нашого експорту на рік. В офіційних двосторонніх відносинах між Україною та Туреччиною питання торгівлі завжди залишалося одним з найбільш пріоритетних, переговори про створення ЗВТ розпочалися ще у 2006 р. За даними Міністерства економіки, у 2021 р. товарообіг між Україною та Туреччиною становив понад 7 млрд дол., при цьому експорт з України – 4,1 млрд дол., імпорт – 3,2 млрд дол. Більшу частину українського експорту до Туреччини – 70 % – становлять метал і зернові (URL: <https://biz.liga.net/ua/all/prodovolstvie/article/chto-dast-soglashenie-o-svobodnoy-torgovle-s-turtsiey-i-pochemu-ne-ves-biznes-emu-rad>).

Оцінюючи значення Угоди про ЗВТ, Прем'єр-міністр Д. Шмигаль, який підписав її з українського боку, зазначив: «Укладення Угоди сприятиме активізації торгівлі між Україною та Турецькою Республікою, зростанню експорту, створенню нових робочих місць, трансферу технологій, обміну досвідом, створенню сприятливих умов для забезпечення покращення доступу товарів та послуг на ринки України та Туреччини» (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60227656>). Історичне значення Угоди підкреслив і Президент України В. Зеленський. «Вінцем трьох десятиліть співпраці і дружби стала дуже знакова подія – наші країни уклали Угоду про зону вільної торгівлі. Це історичний момент», – наголосив він після підписання документа. У свою чергу Президент Р. Т. Ердоган звернув увагу на взаємну вигоду: «Будемо зміцнювати нашу двосторонню співпрацю на основі гасла: заробляєш ти, заробляю і я» (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60227656>).

Українські посадовці визнають Угоду про ЗВТ вигідною саме для України. Наприклад, міністерка економіки Ю. Свириденко вважає, що Угода може дати щороку зростання до 2,2 % до ВВП. Головним для урядниці є обнулення Туреччиною мит на понад десять тисяч товарних позицій, що становить 95 % загальної кількості товарів. «Ми експортуємо до Туреччини 1 тис. 100 позицій, а завдяки підписанню цієї Угоди ми їх розширюємо до 10 337 тис., що ввозитимуться без мита», – зазначила урядниця. Крім того, ще на 1,3 тис. товарних позицій діятимуть товарні квоти або зменшення мит. Поряд із цим Україна зберегла право застосовувати мито на експорт

металобрухту: «У нас були пункти, які були особливо чутливими для українських підприємців... Насамперед це застосування експортного мита на металобрухт. Ми залишили за собою право застосовувати це мито. У той же час Туреччина відкриває внутрішній ринок для нашого металу», – додає Ю. Свириденко. Крім вивозу металобрухту Україна зберігає мита на вживані автомобілі і секонд-хенд, а також встановлює трьох і п'ятирічні перехідні періоди дії мит на транспортні засоби і продукцію легкої промисловості. У такій спосіб планують захистити вітчизняного виробника (URL: <https://dyvys.info/2022/02/03/ukrayina-i-turechchyna-pidpysaly-ugodu-pro-zonu-vilnoyi-torgivli>).

Колишній міністр розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Почесний президент Київської школи економіки, радник Офісу Президента України Т. Милованов вважає, що ЗВТ дасть змогу заощадити українським експортерам 370 млн дол. За умовами Угоди Туреччина спростить для вітчизняних компаній доступ на свій ринок послуг. Український бізнес отримує змогу відкривати в Туреччині свої філіали. Водночас влада планує надати допомогу тим галузям економіки України, які можуть найбільш постраждати від конкуренції з боку турецьких виробників. Так, текстильну промисловість намагатимуться підтримати через надання кредитів на модернізацію виробництва, що, на думку чиновників, посилить її конкурентоздатність. Обіцяють допомогу й тепличному овочівництву, яке може потерпати від турецького імпорту. Хоча наразі через високі ціни на газ ця українська галузь практично зупинила свою роботу (URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/02/3/682057>). Звичайно, що для міністра оборони України О. Резнікова значний інтерес становить насамперед військова складова домовленостей. Ідеться про підписання рамкової угоди щодо двосторонньої співпраці у сфері високих військових технологій. Один із розділів присвячений створенню в Україні інфраструктури з будівництва і використання дронів «Байрактар». Крім виробництва, передбачено заснування навчального центру, що готуватиме операторів з управління безпілотниками різних категорій. О. Резніков нагадав, що наступне покоління «Байрактарів» використовуватиме українські двигуни виробництва корпорації «Мотор Січ» (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60227656>).

Не варто вважати, що Угода про ЗВТ обмежується винятково економічним змістом. Звичайно, торкаючись теми «Байрактарів», вона зачіпляє військово-політичну сферу (якщо, наприклад, звернути увагу на бурхливу реакцію з боку РФ стосовно знищення українським БПЛА тільки однієї гаубиці в ОРДЛО). Крім того, говорячи про вигоди для української сторони Д. Шмигаль має на увазі не тільки рамкову угоду про співробітництво у сфері високих технологій, авіаційній і космічній галузі, але й молодіжній політиці та посилення співробітництва правоохоронних органів (URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/61003>). Варто також звертати увагу й на слова президента Р. Т. Ердогана про оцінку ситуації навколо візиту в Київ,

зокрема напругу, що склалася через накопичення російських військ на кордоні України. «Наш візит припав на чутливий період. Ми продовжуємо підтримувати суверенітет і територіальну цілісність України, включно з Кримом», – наголошував турецький лідер (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60227656>).

Очевидно тому підписання ЗВТ з Туреччиною багато ким сприймається як політична поступка України, аби віддячити Анкарі за військову та політичну підтримку. Навіть ціною масового банкрутства українських компаній (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/02/2/7133412>). У цьому контексті, звичайно, звертається увага на те, що Україна вступила у Світову організацію торгівлі відносно пізно – 2008 р. Тому була змушена погодитися на низькі рівні тарифів. Натомість Туреччина набула членство у СОТ набагато раніше – 1995 р. І увійшла туди на набагато кращих умовах. Так, згідно з умовами членства України середня митна ставка становить 4,5 %, тоді як у Туреччині – де-факто 11,1 %. До того ж вона в будь-який момент може бути збільшена до 29 %. За деякими позиціями митна ставка в Туреччині складає 100 %, 200 % чи навіть 225 % (в Україні максимальна ставка не перевищує 50 %). Якщо, вступивши до СОТ, Україна втратила право збільшувати митні ставки більше рівня, визначеного протоколом про вступ, то Туреччина за цілою низкою позицій таке право зберегла (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/02/2/7133412>). Коли ж Україна здійснювала масштабну лібералізацію торгівлі під егідою СОТ та фактично відмовилася від активної промислової політики, Туреччина сформувала розгалужену систему державної підтримки виробництва та інновацій. В основі цієї політики лежить Програма заохочення інвестицій, що передбачає п'ять пакетів стимулів, що охоплюють звільнення від сплати імпортного ПДВ та ввізного мита на обладнання та податку на прибуток, а також внесків на соціальне страхування, відшкодування ПДВ у разі інвестицій в основний капітал, безкоштовне виділення земельних ділянок та багато іншого (URL: <https://zn.ua/macrolevel/vyhodna-li-ukraine-zona-svobodnoj-torhovli-s-turtsiej.html>).

Наприкінці січня Федерація роботодавців України (ФРУ) провела обговорення серед представників бізнес-асоціацій щодо можливих наслідків укладання ЗВТ із Туреччиною. Згідно з дослідженням, раніше підготовленим на замовлення ФРУ Центром розвитку ринкової економіки (CMD-Ukraine), істотний позитивний ефект від ЗВТ із Туреччиною можливий у випадку, якщо Угода сприятиме надходженню турецьких інвестицій в українську економіку в обсязі близько 10 млрд дол. Інакше ефект може бути мінімально позитивний (у разі збереження Україною частини мит) або негативний – до падіння ВВП на 1,5 % у разі повного скасування Києвом усіх мит. Учасники обговорення з числа представників металургії, хімічної галузі, легкої промисловості, виробництва цементу, були одностайні: відкриття українського ринку для турецького імпорту може «вбити» цілі галузі

української промисловості. До того ж, вважають вони, наразі ці ризики як ніколи великі, адже через девальвацію ліри турецький імпорту і так отримує переваги над українською продукцією (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/02/2/7133412>).

Серед представників експертних кіл також відсутня єдність. Наприклад, директорка із наукової роботи Інституту економічних досліджень та політичних консультацій (ІЕПДПК) В. Мовчан керується тим, що після укладання Угоди про вільну торгівлю, обидві сторони зможуть задіяти принцип діагональної кумуляції походження товарів – закупляти сировину та комплектуючі одне в одного для продажу товарів до інших країн, в першу чергу – Євросоюзу. За оцінками ІЕПДПК, позитивний ефект від впровадження ЗВТ із Туреччиною складатиме до 4,76 %. «Використання можливостей, що дає конвенція Пан-Євро-Мед, може суттєво збільшити український експорт. Подібну можливість ми вже прописали у ЗВТ з Грузією та Молдовою, проте Туреччина – це зовсім інший рівень промислового виробництва. Тож ефект буде помітніший», – прогнозує експертка. Розглядаючи побоювання українського бізнесу, пов'язані з падінням турецької ліри, В. Мовчан зазначає: «Цей ризик дійсно є, і занепокоєння бізнесу зрозуміле. Проте ЗВТ не має до цього стосунку – при низькому рівні торговельного захисту навіть повна лібералізація не матиме суттєвого ефекту. Натомість ми нарешті отримаємо можливість нарощувати експорт за допомогою механізмів Пан-Євро-Мед». Водночас у разі крайньої необхідності Україна може застосувати прописані в Угоді інструменти торговельного захисту.

Керівниця практики міжнародної торгівлі юридичної фірми «Ілляшев та партнери» О. Омельченко, яка 2011 р. у складі міністерства економіки брала участь у переговорах із Туреччиною, звертає увагу на те, що сторони домовилися про включення до Угоди додаткового механізму, що дає змогу застосовувати захисні мита в разі різкого зростання турецького імпорту через дію вільної торгівлі – однак не вище рівня імпортного мита, що застосовувалося до вступу в силу Угоди про ЗВТ. «Цей механізм може стати захистом і від зростання імпорту внаслідок девальвації ліри», – зауважує О. Омельченко (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/02/2/7133412>).

Додатковий позитивний момент експертка бачить у тому, що обидві країни гарантують для українських компаній вільний та недискримінаційний доступ до свого ринку послуг. Щоправда, ця норма може мати зворотній ефект. Сьогодні регулювання бізнесу в Туреччині суттєво простіше, аніж в Україні. За таких умов у деяких українських компаній може з'явитися спокуса перенести своє місце реєстрації в Турецьку Республіку, що негативно може позначитися на наповненні українського бюджету (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/02/2/7133412>).

«З огляду на ухвалення Угоди, українські аграрії, переробники, виробники техніки й обладнання отримали доволі гарні можливості

потрапити на ринок Туреччини. Фактично для українського АПК з'являється новий величезний ринок із низкою можливостей», – зазначив заступник генерального директора з адвокації Українського клубу аграрного бізнесу О. Нестеров. Крім того, вітчизняні аграрії бачать позитив і в зниженні мит на турецьку продукцію, що дасть їм змогу дешевше закупляти турецькі добрива та засоби для захисту рослин (URL: <https://biz.liga.net/ua/all/prodovolstvie/article/chto-dast-soglashenie-o-svobodnoy-torgovle-s-turtsiey-i-rochemu-ne-ves-biznes-emu-rad>).

Проте в зоні ризику, крім овочівництва, можуть опинитися українські виробники меблів і легкої промисловості, оскільки ці ринки дуже сильні в Туреччині, вважає керівниця KSE Institute Н. Шаповал. «Проте цей ризик може реалізуватись, а може й ні. Наприклад, в Україні досить сильні креативні галузі, зокрема, мода, для якої Угода може створити кращу базу якісних тканин» (URL: <https://biz.liga.net/ua/all/prodovolstvie/article/chto-dast-soglashenie-o-svobodnoy-torgovle-s-turtsiey-i-rochemu-ne-ves-biznes-emu-rad>). Економіст О. Куц підтримує своїх колег, які вважають, що існують серйозні виклики для вітчизняної легкої промисловості. Водночас, на його думку, через Угоду про ЗВТ Україна може знищити свою молокопереробну галузь та позбавитися перспектив розвитку вітчизняного машинобудування й електротехніки. Експерт вважає, що сьогодні Україна – це сировинна країна, для якої потрібно насамперед посилити свою економічну складність, «спочатку створити (а щодо України – відновити) вищі рівні додаткової вартості промисловості і лише потім, за допомогою зон вільної торгівлі, спробувати шукати для цієї промисловості ринки збуту» (URL: <https://ru.slovoidilo.ua/2022/02/04/statja/finansy/zona-svobodnoj-torgovli-turciej-plyusy-i-minusy-ukrainy>).

У самій Туреччині підписання Угоди про ЗВТ також викликало зацікавленість, про що свідчать публікації в місцевих масмедіа. Наприклад, крупне інформаційне агентство Туреччини «Анадолу» (створено ще за часів правління першого президента країни К. Ататюрка), в період найактивнішого висвітлення подій навколо ЗВТ – з другого по сьоме лютого – присвятило українській тематиці загалом 40 інформаційних матеріалів. Із них саме ЗВТ – 10, загально-політичній тематиці – 17, миротворчим ініціативам Туреччини у врегулюванні російсько-українського конфлікту – 8. У статтях, присвячених укладанню Угоди, перераховуються досягнуті домовленості, також ідеться про загальні економічні показники обох країн й очікування від двосторонньої співпраці в майбутньому. Узагалі тема ЗВТ не є новою для турецьких ЗМІ. Так, ще 2019 р. у впливовому англomовному виданні «Hürriyet Daily News» було опубліковано інтерв'ю з головою турецько-української ділової ради Комітету зовнішньоекономічних зв'язків (DEİK) Р. Пекмезджи. На думку експерта, ЗВТ є «життєво важливою» насамперед для України. Водночас Р. Пекмезджи підкреслював, що двостороння співпраця «відкриє шлях для спільних інвестицій Туреччини та України в інших країнах» (URL:

<https://www.hurriyetdailynews.com/search/free%20trade%20zone%20between%20turkey%20and%20ukraine>).

Миротворча активність Р. Т. Ердогана тісно пов'язана з сучасною політичною ситуацією в самій Турецькій Республіці, де на 2023 р. заплановані одразу й парламентські й президентські вибори. Правляча в Туреччині Партія справедливості та розвитку (АКР) на останніх муніципальних виборах втратила провідні позиції в таких важливих у політичному й фінансово-економічному плані містах, як Ізмір, Анкара й, навіть, у рідному для Р. Т. Ердогана найбільшому турецькому мегаполісі Стамбулі (URL: <https://www.bbc.com/russian/news-47767945>). В умовах виборчих перегонів, що де-факто вже почалися в Туреччині, чинному президенту потрібні знакові політичні перемоги. Тому в контексті турецько-українських відносин він зробив ставку не тільки на економічну, а й на політичну складову. Про це свідчать його виступи під час перебування в Києві, коли на заходах, присвячених укладанню Угоди про зону вільної торгівлі, турецький президент звертав увагу на такі події, як ставлення Анкари до українського суверенітету над Кримом і концентрації російських військ біля східного кордону України (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60227656>). Тому в турецьких ЗМІ найперше робився наголос на миротворчій ініціативі Р. Т. Ердогана щодо відносин між Україною та Росією. Зокрема, в «Анадолу» були опубліковані статті під такими заголовками: «Ердоган: Туреччина готова зробити необхідний внесок до усунення напруженості між Україною та РФ», «Алтун: Анкара готова зробити внесок у відновлення діалогу між Україною та РФ», «Ердоган: Туреччина готова організувати зустріч Путіна та Зеленського» тощо (URL: <https://www.aa.com.tr/ru/политика/эрдоган-турция-готова-организовать-встречу-путина-и-зеленского/2494029>).

Отже, Угода про ЗВТ має не тільки економічне, але й велике військово-політичне й соціальне значення. Як відомо, прогнози в економіці – справа невдячна. Навіть висококваліфіковані фахівці можуть говорити тільки про ті чи інші сценарії, що розкривають лише найбільш загальні напрями розвитку подій. Тільки час може підтвердити або спростувати правоту висновків авторів Угоди, чи контраргументи їх опонентів. Проте в тих складних умовах, у яких останніми роками через російську агресію та гібридну війну опинилася Україна, подальший розвиток співпраці з Туреччиною як стратегічним партнером, апріорі стає позитивною подією. Крім того, укріплення двостороннього співробітництва у військово-технологічній сфері є сьогодні безсумнівно вигідним Україні. Отримання прямої економічної вигоди багато в чому залежатиме від ефективності діяльності вітчизняних експортерів.

Ще однією перевагою від втілення в життя Угоди про ЗВТ може стати поліпшення продукції та послуг, що отримуватимуть українські споживачі внаслідок конкуренції вітчизняних виробників з їхніми турецькими контрагентами.

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

В інтерв'ю журналу «Вісник НАН України» президент Національної академії наук України академік НАН України А. Загородній поінформував про перебіг реалізації першочергових заходів з реформування академії.

Він зазначив, що ця робота велася постійно протягом останніх років, але за минулий рік істотно пошвидко, багато із запланованого було реалізовано.

Так, триває оптимізація структури академії. Розпочалася робота з удосконалення мережі відділень НАН України та коригування їхніх назв. При секціях НАН України створено відповідні комісії для проведення аналізу основних наукових напрямів і кадрового складу відділень. У 2021 р. завершено перший цикл оцінювання ефективності діяльності академічних установ за методикою, розробленою з урахуванням досвіду оцінювання наукових установ у європейських країнах.

Запроваджено конкурсні підходи до відбору нових академічних цільових програм і цільових проєктів. Здійснено огляд витрат державного бюджету у сфері наукової та науково-технічної діяльності наукових установ нашої академії за 2017–2019 рр. За його наслідками передбачено ряд заходів, які сприятимуть підвищенню ефективності використання бюджетних коштів. Це, зокрема, зміни до Порядку конкурсного відбору наукових і науково-технічних робіт для фінансування за бюджетною програмою «Підтримка пріоритетних напрямів наукових досліджень».

Було започатковано нові бюджетні програми «Забезпечення житлом вчених НАН України» (за цією програмою було придбано 13 квартир для наукових працівників установ академії) та «Створення сучасної спеціалізованої лабораторії для роботи з інфекційними матеріалами». Також розпочато надання фінансової підтримки науковим колективам, що отримали гранти міжнародних програм і фондів на виконання проєктів з неповним фінансуванням статей видатків.

Минулого року було затверджено оновлений Статуту академії. Уже розпочала активну роботу науково-технічна рада НАН України. Її діяльність сприяла налагодженню ефективної співпраці з великими підприємствами.

Багато заходів вживалося і для підтримки наукової молоді. Фінансування дослідницьких лабораторій та груп молодих учених було збільшено вдвічі порівняно з попереднім роком – до 44,5 млн грн. На 2022 р. передбачено 50 млн грн. Розпочато виконання програми постдокторальних досліджень, за якою вже проведено два конкурси і відібрано 25 «постдоків». І оголошено додатковий конкурсний відбір.

Також для молодих учених Національної академії наук України – кандидатів наук (докторів філософії) і докторів наук започатковано стипендію імені академіка НАН України Б. Патона. Уже проведено перший конкурс та визначено 15 стипендіатів-переможців (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 14.02).*

Привітання президента Національної академії наук України академіка А. Загороднього до Міжнародного дня жінок та дівчат у науці.

Шановні колеги, дорогі друзі!

Щороку, у цей день у всьому світі відзначають Міжнародний день жінок і дівчат у науці.

Наука – одна з тих сфер, де, на жаль, питання гендерної рівності ще до недавнього часу стояло особливо гостро. Попри всі складнощі багато жінок присвятили себе улюбленій справі, ставали прикладом для інших і мріяли зробити свій внесок у скарбницю світової науки. Їхні винаходи та відкриття нерідко ставали революційними, а іноді й набагато випереджали свій час. Сьогодні жіночі імена в науці звучать все частіше, вже не існує наукової галузі, у якій би не працювали жінки.

Неможливо також уявити і сучасну науку без внеску, зробленого поколіннями талановитих науковиць нашої академії. Зі своєю природною здатністю творити, оригінальністю та неординарним баченням вони кожного дня невтомно йдуть обраним шляхом, долають усі виклики та змінюють наш світ на краще.

У цей святковий день від усього серця бажаю вам, дорогі жінки та дівчата-науковці, ніколи не зупинятись на досягнутому і бути впевненими, що жодні перешкоди не завадять досягненню поставлених цілей у науці!

Зичу всім добра і здоров'я, миру і злагоди, щастя і процвітання!
(*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 11.02).*

COVID-19 (2019-nCoV): поширення, заходи запобігання та лікування

Прогноз розвитку епідемії COVID-19 в Україні на 9–22 лютого 2022 р. «Прогноз РГ-61»

У новому документі «Прогноз РГ-61» здійснено аналіз первинних статистичних даних розвитку епідемії в Україні; порівняно статистичні дані з попереднім прогнозом «Прогноз РГ-60»; представлено прогноз розвитку епідемії на наступний період 9–22 лютого 2022 р.; проаналізовано динаміку поширення епідемії в регіонах України.

1. В Україні завершується фаза зростання кількості нових інфікованих та починається піковий період, що триватиме близько тижня. З наступного тижня можна очікувати поступове зниження кількості нових

інфекцій. Більшість західних регіонів України вже пройшли піковий період, також почалося зниження захворюваності в західних країнах-сусідах. Хоча початок зниження захворюваності очікується вже наступного тижня, найімовірніше, смертність ще зростатиме кілька тижнів.

2. Середня кількість нових виявлень в Україні становить до 35 тис. 218 осіб на день, середня кількість летальних випадків – 179 смертей на день у середньому за останній тиждень. Згідно з прогнозними обчисленнями компартментної моделі, середня кількість нових випадків дорівнюватиме 35 тис. 861 (32 687–41 297), протягом тижня 9–15 лютого 2022 р. та 32 тис. 419 (21 465–40 119) – протягом тижня 16–22 лютого 2022 р. Реальні показники захворюваності сильно залежатимуть від можливостей системи тестування, ознаки перевантаження якої спостерігаються.

3. У Києві кількість нових позитивних ПЛР тестів демонструє досягнення піку, водночас на кількості нових виявлень триває фаза стрімкого зростання.

4. Спостережувана летальність за попередньою оцінкою знизилася втричі, порівняно з «дельта»-хвилею, і вдвічі, порівняно із середнім значенням у 2020 р.

5. Залученість дітей в епідемічний процес істотно зменшилася відносно досягнутих максимумів, але й досі лишається високою.

6. Ефективність вакцин у віковій категорії «65+» проти госпіталізацій знизилася до 50 % на тлі поширення варіанта коронавірусу «омікрон». Відомо також, що близько 60 % щеплених серед людей віком 70+ отримали вакцину «Коронавак» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 9.02).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

«Князі вважали Київ головним містом: хто править Києвом, той править територією», – історик Б. Черкас дав інтерв'ю «Укрінформу».

Провідний науковий співробітник Інституту історії України НАН України доктор історичних наук Б. Черкас проінформував про українське Середньовіччя, найменш вивчений період України-Руси.

У своєму інтерв'ю історик підіймав такі теми: степова імперія Улус Джучі, її вплив на князівства Русі-України, Київ як головне місто, концепція Київської Русі, коронування Данила Галицького та питання спільності між козаками та казахами.

Щодо головування Києва Б. Черкас зазначив: «Треба зрозуміти обласне управління часів Русі-України. Представники династії Рюриковичів поступово поширили свою владу на доволі віддалені терени. На північ від Чернігово-Сіверщини сформувалося Велике князівство Володимирське. Причому там теж правили Мономаховичі, але молодші. Нагадаю, на Волині правили старші. Згодом на сході відокремилася ще Рязанське князівство. От

уявіть це величезне Володимирське князівство. Воно всередині ділилося на маленькі князівства: Московське, Тверське, Ростовське тощо. За монголів цим локальним князям періодично давали ярлик правити усім князівством Володимирським, у першу чергу збирати гроші і виставляти певну кількість військ. І на якомусь етапі вони просто за московськими князями закріпили пожиттєво цей статус. І автоматично князь Московський став одночасно князем Володимирським, це де-факто стало синонімом, тому що відображало одну і ту саму територію. Оскільки вони все ж були Мономаховичами, нехай і по молодшій гілці – це вам і певне відчуття статусності».

Наостанок вчений підкреслив, що «у нас сьогодні йде агресія Росії з метою не просто знищити Україну як державу, йдеться про знищення такого народу, як українці. Тож, коли йдеться про те, щоб знищити українців, ми, як українці, маємо своє якимось чином дослідити, структурувати і закріпити. А вже хто хоче розібратися з передісторією, чим ми були до формування нації, що ми із себе уявляли – хай тоді йде в науку і заглиблюється» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 8.02*).

Інтерв'ю демографіні Л. Черенько «Гроші – не основне у виборі: народжувати чи ні. У нас бебі-бум трапився на початку війни».

Завідувачка відділу дослідження якості життя Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України докторка економічних наук Л. Черенько дала коментар «Укрінформу» щодо питання якості життя та щастя українців.

Учена зазначила: «Бідність понад 50 % – це показник за перше півріччя 2020 р., коли збіглися всі негативні фактори: пандемія, загальне падіння економіки. На кінець року показник вирівнявся і становив трохи більше як 47 %, тобто все-таки менше від 50 %. У 2021 р. уже ситуація покращилася, але, на жаль, у 2022 р. знову буде підвищення. Поки що немає економічних передумов для стійкого зниження показників бідності. Що стосується історії, то з 1999 р. ведуться статистичні спостереження бідності. І можемо говорити про таку динаміку: на початку 2000-х показник був більш ніж 80 %, але відтоді дуже стрімко став знижуватися. Якщо у 2000 р. ми мали десь 82 %, то вже у 2007 р. – найнижче значення, менше 20 %». Л. Черенько пояснила, що таке відносна бідність та медіанний дохід, чи має бідність національний характер, які є чинники добробуту та який зв'язок між бідністю і щастям.

Щодо «демографічного профілю» України соціологиня зазначила наступне: «Не секрет, що населення старіє. Якщо прийняти статус-кво, що нічого не зміниться в міграційній політиці, в політиці активного заохочення до народжень; покращення медичного обслуговування і зростання тривалості життя, тоді справді нас очікує така чисельність. Що буде тоді? Це буде дуже старе населення, безумовно, і ми, якщо доживемо, повинні розуміти, що зміниться у нашому житті абсолютно все. Не буде можливості, щоби хтось обслуговував людей, які не можуть обслуговувати себе самі. Тобто ми

повинні готуватися до ситуацій, коли будемо вимушені, навіть при обмежених фізичних можливостях, все-таки піклуватися про себе самі (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 8.02*).

«Є майбутнє в шахтарських регіонах!» Так стверджують економісти Д. Череватський та І. Новак у статті «Енергетичні хаби й електростанції замість шахт – рішення, на яке чекала Україна». Опубліковано на сайті інформаційної платформи «Дзеркало тижня».

Завідувач відділу проблем перспективного розвитку ПЕК Інституту економіки промисловості НАН України доктор економічних наук Д. Череватський та провідна наукова співробітниця Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України кандидатка економічних наук І. Новак пишуть наступне: «Тільки троє шахтарів із десяти здатні на територіальну, міжгалузеву та професійну мобільність. Отже, декарбонізація як відмова від вугілля – це втрати людського капіталу, крах звичного життя, деградація вугільних регіонів... У багатьох країнах з економічних міркувань вугільні шахти було ліквідовано задовго до поширення сучасних екологічних гасел. (...) Закриття шахт відчують не тільки їхні працівники, а й члени шахтарських родин і місцеві громади Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Луганської та Львівської областей, де проживає близько 850 тис. жителів. За припущення, що в родині лише одна особа працює на шахті, в Новгородівці та Вугледарі зупинка вуглевидобування зачіпатиме інтереси 63 і 76 % постійного населення, місцеві бюджети втратять від 26 до 79 % доходів, які наразі отримують від вугільних підприємств».

Учені пишуть про новітні технології, які здатні докорінно змінити шахтарське майбутнє: «Велика глибина розробок і розвиненість підземного простору, що для вуглевидобутку є пасивом, для гравітаційної енергетики перетворюється на визначальний актив. На закритих шахтах уже будують гідроакumuлюючі електростанції. (...) Таким, що більше відповідає українським реаліям, слід визнати англійський проєкт Gravitricity з відносно дешевими енергетичними сховищами гравітаційного типу. У процесі спуску вантажу підйомна машина переходить у генераторний режим із рекуперацією енергії в мережу, тобто працює як електростанція потужністю 1–2 МВт. (...) На виведених із експлуатації шахтах технологію Gravitricity можна розвинути від енергосховищ до повноцінних електростанцій. Достатньо забезпечити регулярний рух вантажів із поверхні під землю, наприклад, спускати відвальні маси для закладання виробленого простору. Кожна шахта має під землею десятки кілометрів виробок, придатних для закладки переданої з поверхні породи. Розбирання відвалів, підготовка закладних матеріалів, їхній спуск і транспортування під землею, погашення виробок і власне закладка виробленого простору – ось робочі місця для працівників шахти на роки. За такого підходу перекваліфікації потребуватимуть лише

деякі категорії працівників, наприклад, забійники (робітники очисних вибоїв), частка яких може становити 15–20 % персоналу шахти».

Наостанок учені зазначають: «Аби державні шахти, що виводяться з експлуатації як підприємства з видобутку вугілля, і надалі залишалися у шахтарських монопромислових містах джерелом робочих місць, необхідно провести їхню енергетичну диверсифікацію, бажано, із залученням зацікавлених у цьому енергетичних і металургійних компаній. Можливо, доцільно буде створити міжнародний консорціум з інвестування, проектування, побудови та експлуатації енергетичних сховищ. Енергетичні хаби з електростанціями на базі шахт можуть стати чинником відродження Донбасу та розвитку його людського потенціалу, а поштовхом – шахтні підйомні установки, що генерують електроенергію в процесі опускання під землю породи з розташованих на поверхні відвалів. У перевагах пропонованого підходу легко переконатися, – слід лише реалізувати пілотний проєкт на шахті, наприклад, «Білицька» або «Піонер» на Добропіллі. Ліквідація ж шахт означає безповоротну втрату підземних глибин, продукту, який формувався десятиліттями важкої праці великої кількості людей» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 7.02).

Нова вітчизняна НРРОа технологія виробництва пропіленоксиду

У статті директора Інституту сорбції та проблем ендоекології НАН України члена-кореспондента НАН України В. Брея, генерального директора ТОВ «Виробнича група «Техінсервіс» І. Щуцького і генерального директора ТОВ «Карпатнафтохім» І. Підсадюка наведено короткий опис етапів розроблення нової НРРОа технології одержання пропіленоксиду з пропілену та пероксиду водню – від лабораторного реактора до пілотної установки потужністю 2 тис. т/рік.

Суть нової технології полягає в заміні токсичного метанолу як розчинника в реакції епоксидування пропілену на доступний ацетонітрил, використанні запропонованого каталізатора TIS-1, триреакторного блока з роздільною подачею пероксиду водню, абсорбера для насичення азеотропного ацетонітрилу пропіленом, застосуванні моноетаноламіну замість токсичного гідразингідрату для глибокого очищення товарного пропіленоксиду. На основі розробленої НРРОа технології ТОВ «Карпатнафтохім» має намір організувати виробництво пропіленоксиду потужністю 130 тис. т/рік.

Лабораторні дослідження епоксидування пропілену 60 % перекисом водню з використанням 100 % ацетонітрилу було розпочато в листопаді 2017 р. Зокрема, певні труднощі виникали з дозуванням рідкого пропілену в проточний реактор під тиском 30 атм. Паралельно в Інституті розробляли власний гранульований каталізатор на основі TS-1. У червні 2018 р. науковці Інституту передали компанії «Техінсервіс» основні вихідні дані щодо складу

реакційної суміші, тиску, температури, навантаження на каталізатор для проєктування пілотної установки потужністю 2 тис. т пропіленоксиду на рік. Інженери виробничої групи «Техінсервіс» розробили оригінальну, повністю автоматизовану технологічну схему виробництва пропіленоксиду за новим процесом, який було названо НРРОа. Зокрема, вперше було застосовано послідовну триреакторну схему з роздільною подачею пероксиду водню, абсорбер для насичення ацетонітрилу пропіленом, сепаратор під тиском 25 атм для здуву побічного кисню азотом, цеолітні модулі для зневоднення азеотропного ацетонітрилу. Також було запатентовано каталізатор TIS-1 на розроблений процес. На початку 2019 р. підприємство «Карпатнафтохім» виділило майданчик на території олефінового заводу, на якому почали монтаж НРРОа установки. Основне обладнання – три реактори, шість ректифікаційних колон, сепаратор, абсорбер, теплообмінники, цеолітні модулі – було виготовлено на Гребінківському заводі ТОВ «Виробнича група “Техінсервіс”». І вже в червні 2020 р. було здійснено успішний запуск НРРОа установки. Отже, в досить стислі терміни, за три роки, нову технологію вдалося реалізувати від лабораторного реактора до пілотної установки (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 7.02).*

Стратегії розвитку та морфо-функціональні особливості яйцеклада і його похідних у ключових груп перетинчастокрилих як основа їх різноманіття.

Перетинчастокрилі (Hymenoptera) – найбільший за кількістю видів ряд комах, який, за сучасними оцінками, налічує близько мільйона видів, що робить цю групу комах узагалі найчисленнішим рядом тварин.

Тому, зважаючи на істотну актуальність вивчення ряду Hymenoptera, в межах проєкту за грантом НАН України молоді вчені-зоологи здійснювали різнопланові дослідження представників ключових груп Перетинчастокрилих, зокрема їздців-іхневмонід (Ichneumonidae), хризидоїдних ос (Chrysidoidea) та апоїдних ос (Apoidea).

Які ж результати отримали науковці? Передусім вони істотно розширили відомості про видове багатство їздців із підродин Mesochorinae та Diplazontinae України: на території Карпат виявили 111 видів, з яких 90 видів – уперше на території нашої держави, й описали новий вид, що мешкає винятково в букових пралісах Закарпаття.

Крім того, детальне вивчення морфологічних особливостей будови яйцекладу, його форми та довжини дало змогу описати п'ять нових сучасних видів їздців-іхневмонід із комплексу Pimpliformes, зокрема їздців роду Gnathochorisis, представники якого можуть також виступати потенційними біоіндикаторами стабільних лісових екосистем.

Молоді науковці Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України описали також п'ять нових викопних родів і вісім нових видів хризидоїдних ос із родин Sclerogibbidae та Scolebythidae. За припущенням

дослідників, значну чисельність і різноманіття викопних представників осклерогібід спричинило різноманіття їхніх хазяїв – ембій (окремого реліктового тропічного ряду комах, здатних до формування вкритих шовком розгалужених ходів, у яких вони мешкають) – і захистом, який надавали шовкові галереї останніх.

Отримано нові дані про поширення червонокнижних видів їздців роду *Megarhyssa* в Україні, вперше виявлено мінливість забарвлення виду *Megarhyssa superba* та підготовлено ілюстрований ключ до визначення європейських видів роду, що дасть змогу коректно ідентифікувати види, які перебувають під загрозою, а отже, і правильно застосовувати щодо них природоохоронні заходи.

У межах проєкту молоді вчені-зоологи також дослідили особливості будови та функціонування прихованих сегментів метасоми різних груп хризидоїдних ос. Зокрема, вперше уніфікували термінологію, докладно описали всі структури в різних таксономічних груп і визначили таксономічну значущість окремих ознак.

Виконавці проєкту вперше проаналізували особливості будови коконів хризидоїдних ос. Вони з'ясували, що різні роди та групи видів різняться між собою наявністю в коконах різних специфічних структур, таких як латки, покриття, арки, підкладки, пори, сосочки, внутрішні диски та поперечні кришечки. А різні види можна розрізнити за розміщенням, формою та зовнішнім виглядом цих структур. Виявлено також, що в будові коконів відображено як адаптації до життя в гніздах і комірках хазяїв, так і філогенетичне (сформоване протягом історичного розвитку видів) положення самих ос.

Учені дійшли висновку, що різноманіття в будові яйцекладу і, як наслідок, широкий діапазон біологічних стратегій розвитку у паразитоїдів відіграють чи не ключову роль у формуванні їх колосального видового різноманіття. Тоді як у перехідних груп, зокрема ос-хризидид і прогресивніших апоїдних ос, різноманіття морфологічних особливостей жала як модифікації яйцеклада не завжди зіставні з їхніми біологічними особливостями.

Результати виконання цього наукового проєкту відображені в одній монографії та 10 статтях, більшість з яких – в іноземних фахових виданнях, що мають імпаکت-фактор (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 7.02)

Математикія І. Єгорченко: «Чому не реформується українська освіта, і що робити батькам»

Старша наукова співробітниця Інституту математики НАН України кандидатка фізико-математичних наук І. Єгорченко у своїй статті, опублікованій на сайті інформаційної платформи «Дзеркало тижня»,

пояснила чому головна проблема українських реформ, і не тільки в освіті, – нехтування системністю.

Учена зазначає: «Як у нас починаються реформи? Беруться якісь окремі, не дуже взаємопов'язані елементи іноземних освітніх систем, просто пропозиції одного вчителя або елементи уроку, який побачили у якійсь країні туристи від освіти, – і це впроваджується обов'язково й масово. Проте навіть якщо система освіти іншої країни досягає видимого успіху, варто подумати, що було вирішальним у його досягненні. І зрозуміти, що пристойне місце в міжнародному рейтингу не обов'язково має стати метою для нас. Велика помилка – починати реформи з дошкільної чи початкової освіти і зовсім забути про старших. Бо наївно думати, що можна почати нову освіту з певного року “Х”, а старших за “рік початку нової райської системи”, залишити напризволяще, паралельно оголосивши систему та методики, за якими вони навчаються, поганими. Результат такого підходу – демотивація і учнів, і вчителів, на додачу з поганою комунікацією».

Учена зауважує: «Для ЗВО величезною проблемою, на яку дружно заплющують очі, є масова невідповідність абітурієнтів до повноцінного навчання – під розмови про якість освіти, якої дарма очікувати, коли більшість студентів не має належної підготовки й університети не можуть нічого з цим удіяти, крім як знижувати вимоги та примітивізувати навчання. ЗНО – це чудово, але ЗНО не перевіряє підготовленість із усіх необхідних для навчання предметів. Діточок бережуть від стресів і тому вимагають для вступу лише, максимум, три ЗНО з можливістю вибрати найпростіше. В результаті, практично ніхто, крім учнів із дуже небагатьох шкіл, не вивчає у школі фізику (бо ЗНО скласти не планують). На факультети, де знати фізику потрібно, такі абітурієнти приходять із нульовим рівнем та неможливістю навчатися. Добросесні ЗВО мали б писати на сайтах, знання яких предметів і на якому рівні реально необхідне для успішного навчання, – але така практика суперечила б реальному завданню: «набрати будь-яких студентів понад усе, а що далі – неважливо». Розмови про компетентності – це чудово, але, не поєднані з чіткими конкретними вимогами, без виконання яких отримати документ про освіту неможливо, вони залишаються порожніми розмовами. Дуже хотілося б, аби майбутні реформатори думали про всіх учасників освітнього процесу – не тільки про вікову групу, для якої вирішують запровадити щось нове й радикальне, і про вплив своїх текстів та дій на всіх учнів, студентів, учителів та викладачів. І базували свої ідеї на реальній ситуації реальних шкіл та університетів, які не стануть казковими через нові гасла, папери і перевірки паперів» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 14.02*).

На початку 2022 р. видавництво “Springer” опублікувало монографію українських учених, співавторами якої є директор Інституту кібернетики імені В. М. Глушкова НАН України академік НАН України І. Сергієнко, завідувач відділу цього ж Інституту академік НАН України В. Задірака та професор кафедри прикладної математики Харківського національного університету радіоелектроніки О. Литвин.

Монографія присвячена розробленій авторами теорії, яка дає змогу здійснити побудову та обґрунтування оптимальних (за точністю та (або) швидкодією) і близьких до них алгоритмів розв’язання задач обчислювальної та прикладної математики при різних інформаційних операторах, а також провести тестування відомих та запропонованих алгоритмів із метою аналізу їхньої якості та визначення областей їхньої ефективності. Концепція такого підходу базується на теорії обчислень, теорії оптимальних алгоритмів, теорії інтерполяції функцій, на теоретичних засадах та практичних аспектах тестування якості алгоритмів – програм розв’язання задачі, а також на комп’ютерній технології побудови T -ефективних алгоритмів E -розв’язків задач обчислювальної та прикладної математики (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 2.02).*

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Президент Національної академії наук України академік НАН України А. Загородній 8 лютого взяв участь в онлайн-зустрічі KickOff Meeting: German-Ukrainian Cores of Excellence.

Онлайн-захід організовано з нагоди запуску проєктів зі створення німецько-українських центрів передової науки в Україні за ініціативи Федерального міністерства освіти та наукових досліджень Німеччини (BMBWF), Міністерства освіти і науки України та Посольства Німеччини у Києві.

У своєму виступі академік НАН України А. Загородній зазначив, що українсько-німецька співпраця є вагомим складовим міжнародного наукового співробітництва Національної академії наук України. Академія високо цінує зусилля німецьких колег, направлені на подальший розвиток і поглиблення взаємовигідної співпраці в сфері науки і технологій.

Він повідомив, що академія має плідні зв’язки з низкою наукових установ Федеративної Республіки Німеччина, передусім з Федеральним міністерством із науки та досліджень, які характеризуються глибиною і розмаїттям форм співпраці.

Основним партнером НАН України є Німецьке дослідницьке товариство (DFG). Академія підтримує тісні зв’язки з деякими академіями наук Німеччини, зокрема Баварською, Саксонською та Берлінсько-

Бранденбурзькою. Також партнерами є університети, великі дослідницькі заклади Фонду Гельмгольца, інститути Дослідницьких товариств ім. Макса Планка та ім. Фраунгофера, Товариство ім. Лейбніца.

Сьогодні понад 40 установ академії разом з німецькими колегами реалізують близько 70 спільних науково-дослідних тем в рамках 36 прямих міжінститутських угод. Двостороннє співробітництво реалізується в таких галузях: нанотехнології та нанобіотехнології; матеріалознавство, нові матеріали та фізичні і хімічні технології; дослідження в галузі медичної техніки; біологія та біохімія; математика.

Національна академія наук України 2019 р. підтримала ініціативу Федерального міністерства освіти та наукових досліджень Німеччини з оголошення конкурсу проєктів «Створення німецько-українських центрів передових наукових досліджень в Україні».

Серед 12 заявок, відібраних за результатами конкурсу, є чотири установи НАН України: Інститут клітинної біології та генетичної інженерії, Інститут сцинтиляційних матеріалів, Київський академічний університет та Інститут проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича.

Наостанок Президент НАН України висловив сподівання, що заснування німецько-українських центрів передових наукових досліджень стане новою формою реалізації взаємовигідного партнерства наукових та освітніх установ України та Німеччини, допоможе об'єднати зусилля вчених різних напрямів у розв'язанні важливих актуальних завдань сьогодення, сприятиме створенню конкурентоздатних технологій і продукції світового рівня, просуванню новітніх технологій у практику діяльності виробничих структур (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 10.02*).

Учені Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій та систем НАН України та МОН України розробили спосіб та систему оптико-акустичної пеленгації та групової протидії ворожим безпілотним літальним апаратам.

Розробка призначена для створення комплексної науково-методологічної та технологічної бази для вирішення завдань контролю повітряного простору мобільними оптико-акустичними системами групової протидії ворожим безпілотним літальним апаратам (далі – БпЛА).

На сьогодні системи оптико-акустичної пеленгації та знаходження координат цілі в автоматичному режимі були визначені командуванням як один із магістральних напрямів розвитку озброєння та військової техніки Збройних сил України.

Перевага запропонованого винаходу перед аналогами: невисока вартість виробництва, уніфікація з існуючими та прийнятими на озброєння безпілотними системами, власне вітчизняне програмне забезпечення, а також підвищена точність виявлення цілей, більша дальність виявлення цілі, висока

точність визначення дистанції до цілі та швидкості цілі, необмежена дальність каналу зв'язку, підтримка будь-якого типу БпЛА-носія.

Запропонований спосіб та система є складовою серії винаходів, які об'єднані одним функціональним задумом та направлені на досягнення єдиної мети – розроблення сучасних мобільних або стаціонарних систем оптико-акустичної пеленгації ворожих цілей, які дають змогу забезпечити підвищення рівня захисту контрольованого простору, підвищити точність вимірів параметрів цілей, здійснювати динамічну реконфігурацію контрольованого простору, а також виконувати безпосереднє оптичне стеження за виявленими цілями. Запропоновані технічні рішення відповідають пріоритетам розвитку Збройних сил України шляхом розроблення перспективних зразків озброєння та військової техніки.

Розробка вирішує складну технічну задачу, має значний економічний потенціал та перспективи промислової реалізації.

Результати роботи Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій та систем НАН України та МОН України були високо оцінені під час проведення Міжнародної виставки індустрії безпеки «Безпека 2020» та «Безпека 2021». Патент на спосіб оптико-акустичної пеленгації та групової протидії ворожим безпілотним літальним апаратам та винахідники стали переможцями Всеукраїнського конкурсу «Винахід 2020» у номінації «Оборона та державна безпека», а також фіналістами X фестивалю інноваційних проєктів «Sikorsky Challenge 2021: Україна і світ».

Винахідники отримали почесні відзнаки, подяки, грамоти та звання від Міністерства оборони України, Національної академії наук України, Державного концерну «Укроборонпром», Державної прикордонної служби України.

Розробка посіла перші три місця, а колектив авторів отримав Дипломи I, II та III ступеня в номінації «Техніка військ протиповітряної оборони» Всеармійського конкурсу «Кращий винахід року» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 10.02).

Київський університет права НАН України взяв участь у рейтингу світових університетів Webometrics за 2021 р.

У січні 2022 р. Національною дослідницькою радою Іспанії опубліковано чергову редакцію міжнародного рейтингу університетів світу Ranking Web of Universities (Webometrics). Було оцінено понад 31 тис. закладів вищої освіти, серед яких – 313 з України.

Ініціативу Webometrics було започатковано дослідницькою групою Cybermetrics Lab, яка належить до Вищої ради з наукових досліджень (Consejo Superior de Investigaciones Científicas, CSIC) – найбільшої науково-дослідної установи Іспанії. Рейтинг закладів вищої освіти оновлюється регулярно з урахуванням індикаторів, що враховують зокрема роботу

викладачів, результати їхніх наукових досліджень, відображені у Google Scholar Citations, міжнародне визнання закладу освіти та його зв'язки з громадою.

Крім загального рейтингу, на сайті ініціативи Webometrics розміщено рейтинги університетів різних країн світу.

Так, відповідно до оприлюдненого рейтингу закладів вищої освіти України за 2021 р. на платформі Ranking Web of Universities, Київський університет права Національної академії наук України посів 180 місце із 313 ЗВО України (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>).* – 2022. – 14.02).

В Інституті теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України 2–3 лютого відбувся Міжнародний онлайн-семінар із теоретичної фізики, присвячений пам'яті талановитого українського фізика-теоретика, одного з яскравих представників школи академіка О. С. Давидова Ю. Гайдідея (02.02.1945 – 30.10.2019).

Семінар відкрив голова оргкомітету семінару академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України академік НАН України В. Локтєв, який близько знав, товаришував та тісно співпрацював з Юрієм Борисовичем із перших років їхньої роботи в інституті.

З привітальним словом виступив директор інституту, Президент НАН України академік А. Загородній, який відзначив великий внесок Ю. Гайдідея в розвиток сучасної теоретичної фізики, становлення Інституту, у якому Ю. Гайдідей пропрацював майже 50 років, підготовку ним наукових кадрів.

Своїми спогадами також поділився член-кореспондент НАН України Е. Петров, разом з яким Юрій Борисович виконав свої перші наукові дослідження. Доповідач, зокрема, повідомив про спільну роботу з тунелювання магنونів як когерентних носіїв енергії у феромагнітних ланцюжках.

З оглядом спільних з Ю. Гайдідеєм робіт, виконаних протягом 25 років співпраці, виступив професор Технічного Університету Данії, почесний доктор Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України П. Л. Христіансен. Ці роботи стосувалися теорії солітонів та хаосу з застосуванням до надпровідності, нелінійної оптики, біомолекулярної динаміки, акустики, динаміки транспортних потоків у великих містах.

У роботі семінару з науковими доповідями виступили колеги й учні Ю. Гайдідея, вчені світового рівня та молоді науковці з шести країн світу та України. Широкий спектр питань, які піднімалися в доповідях учасників, відображав коло наукових інтересів Ю. Гайдідея: від теорії нелінійних станів у низьковимірних електрон-фононних системах – до динаміки колективних збуджень у магнітних середовищах, що мають особливості чи то впорядкування, чи то форми, чи то топології. Так, професор

Х. Арчілла (Іспанія) проінформував про біжучі хвилі у вигляді локалізованого нелінійного збудження з крилами (птеросолітон від латинського ptero – крило) та солітон-бризерні пари у двовимірних гексагональних ґратках, а професор Франц Мертенс (Німеччина) – про поведінку солітонів у спінорній моделі за присутності зовнішніх полів. Професор Є. Ю. Расмуссен (Данія) присвятив свою доповідь нелінійній динаміці систем, що описуються узагальненим двовимірним нелінійним рівнянням Шредінґера, а М. П. Соренсен (Данія) – солітонам та акустичним ударним хвилям, які задовольняють нелінійне рівняння синус-Гордон.

Значна частина доповідей стосувалася мікромагнітних явищ – динаміки феро- та антиферомагнетиків на субмікрометрових масштабах. Із чудовим оглядом експериментальних робіт та відкритих проблем у реалізації та застосуваннях явищ магнетизму, викликаних кривиною, а також форм-залежної наномагнітоелектроніки виступив професор Д. Макаров (Німеччина). Ці застосування охоплюють не лише нанотехнології для використання в техніці та передачі й накопиченні інформації, а і для медичних цілей. Професор Д. Шека (Україна) зробив загальну оглядову доповідь про внесок Ю. Гайдідея в розвиток теорії мікромагнетизму. Інші доповідачі повідомили про топологічні магнітні солітони, а саме хопфіони (А. Саксена, США), скірміонам (В. Кравчук, Україна), мерони (О. Волков, Німеччина) та доменні стінки (К. Єршов та О. Пилиповський, Німеччина). Серед цікавих результатів слід виділити формування періодичних структур намагніченості, в тому числі вихор-антивихрових кристалів, під дією спіноляризованого струму (О. Волков) та вплив кривини низькорозмірних магнетиків (дроти, плівки) на властивості топологічних магнітних солітонів в них (В. Кравчук, О. Пилиповський, К. Єршов). Про вивчення можливості контролю станів антиферомагнетиків за допомогою спіноляризованого струму проінформувала О. Гомонай (Німеччина). Крім того, було представлено низку нових результатів, які ще не вийшли друком. Так, А. Саксена (Національна лабораторія Лос-Аламосу, США) повідомив про знаходження точного хопфіонного розв'язку для анізотропного ґайзенберґівського магнетика, а В. Кравчук (Україна) повідомив про передбачений ефект дрейфу скірміонів під дією градієнтів кривини.

Варто відзначити й доповіді з інших напрямів теоретичної фізики. Так, доповідь академіка НАН України Б. Лева (Україна) була присвячена узагальненню феноменологічної теорії фазових переходів Гінзбурґа-Ландау, якщо для їхнього опису необхідно враховувати вищі похідні параметра порядку. Про динаміку потоків у мережах повідомив Ж.-Г. Капуто (Франція), про опосередкований солітонами транспорт зарядів у системах донор – білок – акцептор повідомила Л. Брижик, особливостями взаємодії молекул пероксиду водню з ДНК поділився С. Волков, а О. Золотарюк (усі – Україна) проінформував про зв'язані стани у системах з точковими взаємодіями.

Доповіді викликали чимало питань, супроводжувалися жвавими й плідними дискусіями, коментарями. Учасники високо оцінили роботу

семінару і висловили побажання зробити його регулярним (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 11.02*).

Здобутки української археології

Інтерв'ю археологині І. Потехіної: «Масивні черепи, широкі обличчя та виступаючий ніс» – так 7 тис. років тому виглядали люди на території України.

Закінчено розчистку з моноліту черепа, який у 2020 р. знайшла на Мамай-горі експедиція Запорізького національного університету під керівництвом археолога Г. Тощева. Знахідці близько 7 тис. років. Завідувачка відділу біоархеології Інституту археології НАН України кандидатка історичних наук І. Потехіна в програмі «Ранок культурної людини» в ефірі радіо «Культура» повідомила про те, як досліджуватимуть череп та про риси обличчя тогочасної людини.

Щодо унікальності знахідки вчена зауважила: «Мені передали череп із вирізки могильника Мамай-гора, який належить до часу неоліту, і я почала його розчищати, щоб ці крихкі кістки, особливо кістки обличчя, не були пошкоджені. Череп чекає реставраційна робота, потім виміри, щоб за комплексом ознак уже охарактеризувати його антропологічний тип. Проте уже на даному етапі можна описати риси обличчя цієї людини. Це не єдиний череп в Україні, ми маємо кілька подібних серій з інших могильників епохи неоліту. Їх ще називають могильниками маріупольського типу, вони всі споріднені, однаковими є обряд поховання та поховальний інвентар. Тобто ми вже більш-менш добре вивчили антропологічний тип».

І. Потехіна пояснила якими були риси обличчя тогочасних людей, як далі планують вивчати знайдений череп та чи відрізнялися зовнішньо люди епохи неоліту, що жили на території сучасної України, від тих, що населяли території сучасного Європейського Союзу: «Це дуже масивні черепи, обличчя в них широкі, в деяких бувають трошки сплюснені на рівні очей. Орбіти низькі, прямокутні, ніс – середньо-широкий, добре виступає над лінією профілю. Це такий повний європеоїдний комплекс. Хоча це й сучасний антропологічний тип, тип пізнього кроманьйонця (до якого належить і сучасна людина), йому притаманні також деякі архаїчні риси – дуже масивні обличчя. На території сучасної України в нас є ще ймовірні генетичні нащадки цього типу, вони збереглися в Поліссі, і там знаходять популяції людей, риси обличчя яких нагадують риси неолітичних наших пращурів. (...) Спочатку буде реставрація цього черепа й усебічне його вивчення за так званою краніологічною програмою, тобто ми складемо антропологічний портрет, порівняємо з іншими черепами, з іншими колекціями. Патологію подивимось, чим він хворів, вивчимо стан зубної системи. Потім уже, коли будуть зроблені всі виміри, можна буде дуже обережно взяти зразок, найменшу частину, оскільки ми дуже дорожимо

нашими черепами з неолітичних колекцій. Зразок ми передамо на аналіз ДНК в одну з провідних лабораторій Європи або Америки. Ми співпрацюємо з лабораторіями в Копенгагені, Стокгольмі, з Гарвардським університетом у США. На сьогодні ми вже передали саме з епохи неоліту (тобто від 7 до 4 тисячоліття до н.е.) більше 200 зразків на визначення ДНК. Маємо вже перші результати, деякі з них опубліковані. Дослідження черепа поінформує про популяцію могильника, у якому його знайшли, тому що вони трошки відрізнялися на берегах Дніпра. Зараз дуже цікаво дізнатися, наскільки генетичні, мітохондріальні групи збігаються з нашими антропологічними висновками щодо цього населення. (...) У часи мезоліту, неоліту й верхнього палеоліту територію всієї Європи, від Іспанії до Дніпра і далі, до Кавказу, населяв величезний масив так званих носіїв групи U мітохондріальної. Це масивні європеоїди, але там бувають різні лінії (вертикальний ланцюг родичів від перших пращурів до останніх нащадків), і от наше населення з Наддніпрянської України найближче до груп мисливців-збирачів, які населяли територію Литви, Балтії. Наприклад, є такі могильники в Швеції, в Данії. Я ці черепи бачила в колекціях закордонних університетів, вони як наші, такі ж масивні, із атлетичними статурами. Тобто це люди, які були добре адаптовані до свого способу життя мисливців і збирачів» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 7.02*).

Наука і влада

Відбулася зустріч президента НАН України А. Загороднього і голови Служби безпеки України І. Баканова та підписано Меморандум про взаємодію між СБУ та НАН України.

Під час зустрічі 5 лютого А. Загородній проінформував І. Баканова про сучасний стан та основні напрями діяльності академії. Він зазначив, що Національна академія наук України залишається провідним науковим центром країни, а результати, отримані її науковцями з окремих наукових напрямів, відповідають світовому рівню. Досить активно є співпраця науковців НАН України з іноземними колегами в галузях теоретичної фізики, ядерної фізики і фізики високих енергій, фізики плазми, матеріалознавства, наук про життя. Важливі дослідження виконуються вченими-соціогуманітаріями академії.

Ішлося також про активізацію останнім часом науково-експертної діяльності НАН України, посилення її зв'язків із вітчизняною науково-виробничою сферою та підприємствами оборонно-промислового комплексу.

Під час зустрічі А. Загородній та І. Баканов підписали Меморандум про взаємодію між Службою безпеки України та НАН України. Меморандум передбачає посилення співробітництва між НАН України та СБУ, запровадження механізмів взаємної співпраці, обміну інформацією та координації зусиль у сфері забезпечення державної безпеки.

А. Загородній та І. Баканов висловили спільну думку, що підписання Меморандуму та його ефективна реалізація сприятимуть розширенню співпраці між сторонами з питань, що становлять спільний інтерес, напрацюванню пропозицій для керівництва держави й органів державної влади з проблем забезпечення державної безпеки, вдосконалення нормативно-правової бази у цій сфері (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 6.02).

У Національній академії наук України 3 лютого відбулася зустріч президента НАН України А. Загороднього з Прем'єр-міністром України Д. Шмигалем.

Під час зустрічі Д. Шмигаль ознайомився з експозицією меморіального кабінету академіка Б. Патона та відвідав галерею портретів президентів Національної академії наук України, які знаходяться в будівлі Президії НАН України.

Під час розмови з Прем'єр-міністром очільник академії проінформував про досягнення науковців академії, зокрема в галузі отримання, зберігання та використання водню, створення нових матеріалів для медицини та медичної техніки, нових функціональних речовин і матеріалів хімічного виробництва.

Окрему увагу А. Загородній приділив заходам та результатам роботи з реформування НАН України. Зокрема, він повідомив, що для посилення зв'язків з виробничою сферою та оборонно-промисловим комплексом в академії створена та вже розпочала свою роботу Науково-технічна рада. Також очільник академії проінформував Прем'єр-міністра України про запроваджені нові форми для заохочення та підтримки молодих учених і подякував за підтримку програми забезпечення молодих науковців службовим житлом.

Ішлося також про участь наукових установ академії в подоланні епідемії COVID-19, проведенні оборонних досліджень, виконанні розробок в інтересах розвитку атомної енергетики. Прем'єр-міністра було проінформовано про залучення науковців НАН України до створення та діяльності Президентського університету.

Президент академії ознайомив та презентував Прем'єр-міністру України нові енциклопедичні та хрестоматійні видання, підготовлені науковцями академічних установ з актуальних питань культурології, мистецтвознавства, соціальних і політичних наук.

Наостанок А. Загородній запросив Д. Шмигалья взяти участь у науковій сесії Загальних зборів НАН України з проблем формування і реалізації моделі розвитку низьковуглецевої економіки України, яка відбудеться 17 лютого цього року (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 4.02).

До уваги держслужбовця

А. Шумілова, мол. наук. співроб. НБУВ

Нові надходження довідково-бібліографічних видань до відділу науково-бібліографічної інформації

1. Богдан Мельничук – письменник, редактор, журналіст, краєзнавець : бібліогр. покажч. літ. Т. 2. / уклад. Л. Радібаба ; вступ. ст.: Л. Гук, С. Костюк ; Тернопіл. обл. б-ка для молоді ; інформ.-бібліогр. від. ; Терноп. обл. краєзн. музей ; ТОО НСКУ. – Тернопіль, 2012. – 320 с.

У другому томі бібліографічного покажчика (перший вийшов у 2009 р.) продовжено перелік основних публікацій відомого українського письменника, редактора, публіциста і краєзнавця, заслуженого діяча мистецтв України Богдана Мельничука. Покажчик видано до 60-річчя автора. У книзі подано перелік його книг (1989–2012), журналістської публіцистики (1981–2012), вистав за п'єсами (1985–2012), видань, які редагував митець, та основну літературу про нього. Наприкінці книги подано бібліографію (1998–2011). Усього бібліографічних записів 3094. Допоміжний апарат складається з іменного та географічного покажчиків, а також переліку періодичних видань і псевдонімів.

Шифр НБУВ: В358594

Шифр ВНБІ: д М48

2. Богдан Мельничук : біобібліогр. покажч. / авт.-упоряд.: Я. Мельничук, О. Гаврилюк ; Чернів. обл. універс. наук. б-ка ім. М. Івасюка. – Чернівці : Букрек, 2020. – 264 с. – (Науковці Буковини).

У покажчику представлено бібліографію праць українського письменника, члена Національної спілки письменників України, громадсько-культурного діяча, краєзнавця, літературознавця, педагога, доктора філологічних наук, професора кафедри української літератури Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича Богдана Івановича Мельничука, що вийшли окремими виданнями, а також були опубліковані в наукових збірниках, періодичних і продовжуваних виданнях (1955–2019). Матеріали видання також відображають інформацію про життєвий шлях митця. За спрямованістю та характером творчість Б. Мельничука різнопланова: поезія, публіцистика, літературна критика, історія літератури, теорія літератури, переклади. Видання підготовлено до 70-річчя ювіляра. Вміщено 2121 бібліографічний запис, проте представлена інформація не претендує на вичерпність. При підготовці покажчика було використано довідкові та бібліографічні видання, художню, галузеву літературу, періодичні видання, фотоматеріали з фондів Чернівецької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Михайла Івасюка, Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича та приватної

колекції Б. І. Мельничука. Допоміжний апарат складають: список псевдонімів, список використаних періодичних видань, іменний покажчик.

Шифр НБУВ: Ва844874

Шифр ВНБІ: д М48

3. Бутенко Є. Зерна пшеничної віри : довідник-антологія «Літератори й митці Семенівщини» / Є. Бутенко, М. Шудря. – Глобине : Поліграфсервіс, 2007. – 232 с. : фот.

Представлене видання – це своєрідний історико-біографічний літопис про славетних людей Полтавського краю, нагадування про тих, хто самовіддано творить майбутнє Української держави. Автори книги відшукали та вивели із забуття багато славетних імен хліборобів, науковців, воїнів, митців. Зокрема, довідник знайомить з неповторною культурою пісні, зі зростанням із простолюття поетів, композиторів, співаків, художників, архітекторів.

Шифр НБУВ: Ва688864

Шифр ВНБІ: Ш5(4УКР)дя2 Б93

4. Вакулишин С. Три роки з історії Києва. 1913; 1939–41 : енциклопед. довід. / С. Вакулишин. – Київ, 2020. – 240 с. : фот.

У виданні оригінально співставлено дві унікальні точки в історії міста ХХ ст. Життєдіяльність Києва різнобічно висвітлюють понад 620 коротких довідок.

Зміст: Від укладача; Київ – 1913 року; Осінь 1939 – осінь 1941. Київ перших двох років Другої світової війни.

Шифр НБУВ: Ао276255

Шифр ВНБІ: Т3(4УКР-К)я2 В14

5. Валерій Падяк, кандидат філологічних наук : бібліогр. покажч. / уклад. Л. Ільченко ; рец.: А. Плішкова, М. Павліч ; Пряшів. ун-т. – Пряшів, 2019. – 199 с.

Покажчик виданий з нагоди 60-річчя від дня народження кандидата філологічних наук Валерія Падяка. Вміщено біографічну довідку про науковця. Бібліографія відображає публікації, що виходили впродовж понад 35-ти років його діяльності як вченого-карпатознавця, педагога вищої та середньої школи, публіциста, громадського діяча. Систематизацію здійснено відповідно до типу публікації: окремі видання; статті у наукових збірниках, енциклопедично-довідкових виданнях, літературно-художніх збірках, у періодичній пресі; укладання окремих видань, наукове та мовне редагування, переклади; публікація невідомих історико-літературних пам'яток; матеріали про життєвий і творчий шлях В. Падяка. У покажчику вміщено 134 публікації авторів, різні за формою та обсягом, що несуть інформацію про життєвий, творчий шлях В. Падяка. Загалом видання налічує

656 бібліографічних описів. За межами бібліографічного покажчика опинилися кілька десятків публікацій В. Падяка з мережі Інтернет.

Довідковий апарат складається з покажчиків: державно-адміністративної приналежності періодичних видань..., назв публікацій В. Падяка, іменного покажчика.

Шифр НБУВ: Ва845139

Шифр ВНБІ: д П12

6. Гаврилів Б. Лауреати обласної премії імені Івана Вагилевича / Богдан Гаврилів, Володимир Любінець ; літ. ред.: Ю. Угорчак, О. Василечко, Уляна Гриценко ; Івано-Франків. обл. орг-ція Укр. т-ва охорони пам'яток історії та культури, Івано-Франків. обл. орг-ція Нац. спілки краєзнавців України. – Вид. 2-ге, допов. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2011. – 78 с. : фот.

Зміст: Передмова; Коротка біографія Івана Вагилевича (1811–1866); Вшанування пам'яті Івана Вагилевича; Обласна премія імені Івана Вагилевича; Список Лауреатів обласної премії ім. І. Вагилевича (1990–2011); Активісти нагороджені державними нагородами за поданням обласної організації УТОПК; Біографія лауреатів пам'яткознавчої премії імені Івана Вагилевича (1990–2011).

Шифр НБУВ: Ва753988

Шифр ВНБІ: ТЗ(4УКР-ІВА)дя2 Л28

7. Горшкова Т. Р. Справочная литература по музыке : аннот. указ. изд. на рус. яз., 1996–2005 / Т. Р. Горшкова ; ред. В. Е. Солдатов ; Рос. гос. б-ка, Отд. нот. изд. и звукозаписей ; под ред. А. А. Семенюк. – М. : Пашков дом, 2019. – 221 с.

Покажчик містить матеріали, що надруковані окремими виданнями та в книгах. Допоміжний апарат складається з: покажчика авторів, укладачів і назв робіт, описаних за назвою; іменного покажчика до бібліографічного матеріалу.

Шифр НБУВ: Ва843009

Шифр ВНБІ: Щ31я1 Г70

8. Дмитро Прилюк – шукач іскри божої: до 100-річчя від дня народження письменника, вченого, журналіста : біобібліогр. покажч. / уклад.: Ю. А. Стецюк, О. Ф. Черкаська ; відп. за вип. Ю. А. Стецюк ; Від. культури, національностей та релігій, Деражнян. район. держ. адмін., Деражнян. центр. район. б-ка. – Деражня, 2018. – 64 с. : фот. – (Хранителі рідного слова).

У покажчику подаються матеріали про життя і творчий шлях письменника, вченого, журналіста, уродженця Деражнянщини Дмитра Михайловича Прилюка. Зокрема, праці Д. Прилюка: окремі видання; публікації в збірниках, альманахах, періодиці; література про митця, спогади про Д. Прилюка. Допоміжний апарат складається з покажчика використаних періодичних видань.

Шифр НБУВ: Со36346

Шифр ВНБІ: д П76

9. Доля мови – доля народу : метод.-бібліогр. матеріал / уклад. Т. В. Буряк ; ДЗ «Держ. б-ка України для юнацтва». – Київ, 2009. – 59 с.

Видання містить інформаційні джерела з історії української мови, її розвитку, набуття нею державного статусу. Особливу увагу приділено питанням вивчення рідної мови, зв'язку мови та етнокультури, матеріали з мережі Інтернет. Посібник складається з шести розділів: «Народ, що не знає своєї мови, своєї історії, є народ сліпців», «Мова – державна основа», «Як парость виноградної лози плекайте мову», «Живеш в Україні – знай мову», «Своєї мови рідної і свого звичаю вірним серцем держіться», «Рідна мова моя кольорова!», «Українська мова в Інтернеті». Джерела частково анотовано. У додатку подано словник типових помилок у слововживанні; вислови видатних людей про мову; зразки сценаріїв молодіжних дозвіллевих заходів, присвячених українській мові. Допоміжний апарат включає іменний покажчик.

Шифр НБУВ: Ва724889

Шифр ВНБІ: Ш1(4УКР)я1 Д65

10. Забарний О. В. Літературне краєзнавство: програма спецкурсу та спецсеминару із методики викладання літератури «Вивчення літератури рідного краю у загальноосвітніх школах» : бібліогр. покажч. / відп. за вип. В. В. Суховєєв ; літ. ред. А. М. Конівненко ; рец.: Г. В. Самойленко, З. О. Шевченко ; Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2005. – 64 с.

Покажчик складається з «Пояснювальної записки», «Програми спецкурсу», «Програми спецсеминару», «Бібліографії творів сучасних письменників Чернігівщини та літератури про них», що включає чотири підрозділи: перелік членів Національної спілки письменників України, членів літературної спілки «Чернігів», колективних збірок письменників Поліського краю, окремі видання літераторів Чернігівського краю.

Шифр НБУВ: Ва663668

Шифр ВНБІ: Ш5(4УКР)дя1 3-12

11. Закарпатська обласна організація Національної спілки письменників України : довідник / уклад. О. Ігнатович ; вступ. ст. «Спрямованість на зростання» В. Густі ; редкол.: В. Густі, О. Дурунда, О. Канюка [та ін.] ; Закарпат. обл. універс. наук. б-ка ім. Ф. Потушняка. – Ужгород : Вид-во Олександра Гаркуші, 2016. – 56 с. : іл.

Видання приурочено до 70-річчя закарпатського письменницького осередку. Враховано зміни, що відбулися в персональному складі та творчому житті, а також вперше подано список літературних премій, якими нагороджено письменників Закарпаття.

Шифр НБУВ: Ва814724

Шифр ВНБІ: Ш5(4УКР-ЗАК)я2 3-18

12. І слово проситься у вірш... Віталію Міхалевському – 55 : біобібліогр. покажч. / упоряд. В. О. Мельник ; Хмельниц. обл. орг. НСПУ, Хмельниц. обл. об-ня ВУТ «Просвіта» ім. Т. Шевченка, Хмельниц. ОУНБ. – Хмельницький : ФОП Цюпак А. А., 2016. – 100 с.

Видання знайомить із життєвим і творчим шляхом поета, члена Національної спілки письменників України, науковця, кандидата фізико-математичних наук, громадського діяча В. Ц. Міхалевського. Виокремлено публікації громадсько-просвітницького напрямку та про участь у громадському житті краю. Матеріали покажчика відображають публікації за 2003–2016 рр. Довідковий апарат складається з іменного покажчика, списку використаних періодичних видань і списку нестандартних скорочень.

Шифр НБУВ: Ва811432

Шифр ВНБІ: д М69

13. Історик, педагог, краєзнавець Анатолій Кононович Лисий : до 75-річчя від дня народж. : зб. матеріалів / уклад. О. Ю. Антонюк ; ред. С. В. Лавренюк ; відп. за вип. Л. Б. Сенік ; Упр. культури і мистецтв Вінниц. облдержадмін., Вінниц. ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва. – Вінниця, 2019. – 148 с. – (Вчені нашого краю).

У збірнику висвітлено життєвий шлях і наукові здобутки Анатолія Кононовича Лисого – історика, педагога, краєзнавця Поділля. Метою видання є здійснення повного зібрання досліджень, розвідок, публікацій А. Лисого. Збірник складається з текстової та бібліографічної частин. До книги також увійшли повні тексти чотирьох опублікованих статей науковця та розділ «Миті життя з ювіляром вустами колег, друзів, однодумців». Бібліографічна частина покажчика складається з трьох розділів, у яких вміщено описи наукових, науково-краєзнавчих досліджень, методичних матеріалів, навчальних програм, видань, у яких А. Лисий виступає упорядником, членом редколегій, відповідальним за випуск, рецензентом. Окрім цього представлено інформацію про статті, надруковані в наукових збірниках, матеріалах конференцій і періодичних виданнях. Також до збірника увійшли література й електронні ресурси про життя та діяльність науковця, цитування та згадування його наукових праць у монографіях, бібліографічних покажчиках, статтях. Допоміжний апарат складається з іменного покажчика.

Шифр НБУВ: Ва847024

Шифр ВНБІ: д Л63

14. Китаев Н. Н. Судебно-психологическая экспертиза и судебные экспертизы с участием психолога : библиогр. указ., 1901–2016 гг. / сост.:

Н. Н. Китаев, В. Н. Китаева ; рец. Т. М. Щеголева ; М-во образования и науки Рос. Федерации, Байкал. гос. ун-т. – Иркутск, 2018. – 168 с.

Показчик містить бібліографічні відомості про понад 1250 наукових, учбових праць із питань судово-психологічної експертизи за участю психолога, що з'явилися на терені Росії з 1901 по 2016 рр. Книга розкриває історію становлення та розвитку, а також сучасного стану судової експертизи. Включено відомості про літературу з широкого спектру питань зазначеної теми. Допоміжний апарат складається з іменного показчика.

Шифр НБУВ: Ва839372

Шифр ВНБІ: Х89(4РОС)я1 С89

15. Леонід Францович Політанський : корот. біобібліогр. показч. / уклад.: А. П. Саміла, В. Ф. Бердега, В. В. Лесінський ; Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, Каф. радіотехніки та інформац. безпеки. – Чернівці, 2020. – 64 с. : фот.

Біобібліографічний показчик містить інформацію про основні віхи життя, виробничої та науково-педагогічної діяльності відомого українського вченого – доктора технічних наук, професора, завідувача кафедри радіотехніки, інформаційної безпеки Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича Леоніда Францовича Політанського. Видання побудовано за хронологічним принципом і видами видань: патенти, авторські свідоцтва, дисертації, наукові статті, тези конференцій, монографії, підручники, навчальні посібники. Окремими розділами подано статті в журналах, що входять до науково-метричних баз даних WoS та/або Scopus; статті в інших закордонних виданнях; статті у фахових виданнях України; тези міжнародних (англомовних) конференцій, що індексуються науково-метричними базами даних WoS або Scopus; тези міжнародних і всеукраїнських конференцій. Наведено біографічну довідку з оглядом життєвого, наукового та педагогічного доробку вченого.

Шифр НБУВ: Ва845654

Шифр ВНБІ: д П50

16. Марина Вікторівна Гриньова : біобібліогр. показч. / упоряд.: Ю. П. Кращенко, І. М. Лесунова, А. В. Ткаченко [та ін.] ; ПНПУ ім. В. Г. Короленка. – Вид. 2-ге, допов. – Полтава, 2016. – 216 с. : фот. – (Науковці університету).

Видання висвітлює життя, діяльність доктора педагогічних наук, професора кафедри педагогічної майстерності та менеджменту ім. І. А. Зязюна, декана природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка, заслуженого працівника освіти України, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки Марини Вікторівни Гриньової. Показчик відкриває стаття Г. Козельської «На творчих сходах». Представлено науковий доробок ученої впродовж 35 років науково-педагогічної діяльності (1918–2026): монографії, навчально-

методичні посібники, підручники, концепції, програми, статті, вміщені в наукових збірниках, матеріали наукових конференцій і публікації в періодичній пресі з проблем педагогіки середньої, вищої школи. Матеріал згруповано та розміщено за хронологією. Допоміжний апарат складається з алфавітного, іменного покажчиків.

Шифр НБУВ: Ва800223

Шифр ВНБІ: д Г85

17. Марочко В. 1932–1933: Хроніка Голодомору в Україні / В. Марочко, О. Мовчан ; передм. В. Верстюк. – Київ : КЛІО, 2020. – 296 с.

Видання відображає хроніку подій, що відбувались в Українській РСР у 1932–1933 рр., зокрема про Голодомор. Автори на основі величезного обсягу матеріалів відновили послідовність подій, що вилились у небачені до цього злочини комуністичної влади проти українського народу. Допоміжний апарат – іменний покажчик і список скорочень.

Шифр НБУВ: Вc67606

Шифр ВНБІ: ТЗ(4УКР)61я2 М28

18. Мелодії життя – у тайнах душі: до ювілею письменника Ярослава Ткачівського : інформ.-метод. матеріал / уклад. М. Гривнак ; ред. Г. Горбань ; відп. за вип. Л. Бабій ; Обл. універс. наук. б-ка ім. І. Франка. – Івано-Франківськ, 2017. – 32 с. : фот.

Видання присвячено 60-річчю від дня народження українського письменника, пісняра, журналіста, депутата Івано-Франківської обласної ради шостого демократичного скликання, секретаря Національної спілки письменників України, головного редактора всеукраїнського літературно-художнього, громадсько-політичного журналу «Перевал» – Ярослава Ткачівського. Інформаційно-методичні матеріали містять: книжки автора; друковані твори; статті з періодичних і наукових видань, збірників; матеріали про автора та його творчість, опубліковані упродовж 2012–2017 рр. Інформацію про співпрацю з Обласною універсальною науковою бібліотекою (ОУНБ) ім. І. Франка подано окремим розділом: «Бібліографія», «Інформація з сайту ОУНБ ім. І. Франка», «З живого голосу Ярослава Ткачівського».

Шифр НБУВ: Р134145

Шифр ВНБІ: д Т48

19. Ноте (Натан Михайлович) Лур'є : біобібліогр. покажч. / склала Н. М. Черного ; відп. ред. сер. Г. Д. Зленко ; ред. М. Л. Десенко ; М-во культури УРСР, Одес. держ. ордена Дружби народів наук. б-ка ім. О. М. Горького. – Одеса, 1991. – 36 с. – (Письменники Одеси ; вип. 8).

Черговий випуск покажчиків присвячено творчій діяльності визначного єврейського радянського прозаїка Ноте (Натана Михайловича) Лур'є. Видання містить: біографічну довідку; окремі видання; публікації в

збірниках, журналах, газетах; літературу про життя і творчість. Довідковий апарат складається з покажчика зафіксованих періодичних видань і покажчика імен.

Шифр НБУВ: Р105792

Шифр ВНБІ: д Л86

20. Павло Миколайович Майструк. На сторожі раціонального харчування : біобібліогр. покажч. / уклад.: Л. Є. Корнілова, Г. П. Майструк, О. О. Терлецька ; Нац. наук. мед. б-ка України. – Київ, 2019. – 64 с. : фот. – (Медична біографістика).

Представлено біографічний портрет відомого гігієніста, доктора медичних наук, керівника Київського науково-дослідного інституту харчування Павла Миколайовича Майструка. Книга містить бібліографію праць, матеріали про його життя та діяльність (1958–1989). Біобібліографічний покажчик містить хроніку життя науковця, статтю про його життя, діяльність. У бібліографії структурно представлено: монографії; методичні рекомендації, інформативні листи; статті з наукових збірників, матеріалів наукових конференцій і періодичних видань; видання за редакцією П. Майструка. З наукового доробку вченого було виявлено 138 друкованих праць. Також представлено копії основних положень і висновків докторської дисертації «Криль – нове джерело повноцінного білка та можливості його застосування в раціональному та лікувально-профілактичному харчуванні». Допоміжний апарат містить хронологічний покажчик робіт, іменний покажчик співавторів.

Шифр НБУВ: Ва840777

Шифр ВНБІ: д М14

21. Політична корупція в парламентській діяльності: природа, прояви, запобігання : глосарій основних термінів / авт. кол.: В. А. Гошовська [та ін.] ; за заг. ред. В. А. Гошовської, Л. А. Пашко ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ, 2019. – 116 с. – (Наукова школа вітчизняного парламентаризму).

Запропоновано основні терміни, які віддзеркалюють аспекти такого соціального явища, як політична корупція в парламентській діяльності. Видання підготовлено членами Наукової школи вітчизняного парламентаризму кафедри парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії державного управління при Президентові України. Допоміжний апарат складається зі списку використаних джерел, алфавітного покажчика.

Шифр НБУВ: Ва844299

Шифр ВНБІ: Х81(4УКР)я2 П49

22. Праці викладачів та співробітників Харківської державної академії культури (2014–2018) : бібліогр. покажч. / уклад.: С. В. Євсеєнко,

О. М. Левченко, О. С. Хижна ; наук. ред. Н. М. Кушнарєнко ; бібліогр. ред. С. В. Євсєєнко ; М-во культури та інформ. політики України, Харків. держ. акад. культури, Б-ка. – Харків, 2020. – 456 с.

Показчик містить відомості про друковані й електронні публікації викладачів і співробітників Харківської державної академії культури, що опубліковані під час роботи авторів на штатних посадах у ХДАК, навчання в аспірантурі та докторантурі, а також після їхнього виходу на пенсію (2014–2018). У виданні відображено монографії, статті з наукових збірок, журналів, енциклопедій, огляди і рецензії, навчально-методичні матеріали, бібліографічні показники, автореферати дисертацій, тези та матеріали доповідей наукових конференцій, художні, музичні твори тощо. До показника увійшли електронні ресурси віддаленого та локального доступу. Матеріали показника структуровано за абеткою прізвищ авторів.

Шифр НБУВ: Вс67418

Шифр ВНБІ: Ч11(4УКР)дя1 П70

23. Професор Василь Лєсин: наука добротності : спогади, присвяти, бібліографія / уклад.: Б. Мєльничук, Л. Ковалець ; ред. Г. А. Теремко ; ВЦ «Академія». – Київ : Академвидав, 2014. – 320 с. : фот. – (Унікум).

Видання містить спогади про українського ученого-літературознавця, талановитого педагога Василя Максимовича Лєсина. Бібліографія складається з публікацій В. Лєсина та нараховує 350 наукових і науково-популярних праць (1948–1995), а також літератури про нього, що становить понад 50 одиниць. Подана бібліографія є першою друкованою спробою оприлюднення дослідження життя та діяльності В. Лєсина.

Шифр НБУВ: Ва777187

Шифр ВНБІ: д Л50

24. Професор Леонід Йосипович Дворкін (до 80-річчя) : біобібліогр. показч. / уклад. Л. І. Ніхаєва ; авт. передм. Є. М. Бабич ; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т водного господарства та природокористування, Акад. будівництва України. – Рівне, 2020. – 111 с. : фот.

У показчику подано біографічний нарис, анотації монографій, довідників, підручників і посібників Заслуженого діяча науки і техніки України, академіка Академії будівництва, доктора технічних наук, професора Л. Й. Дворкіна. Понад 900 статей і доповідей опубліковано в наукових журналах, збірниках наукових праць, матеріалах конференцій. Одинадцять монографій видано в Сполучених Штатах Америки та країнах Європейського Союзу. У його творчому доробку більш ніж 120 авторських свідоцтв і патентів на нові матеріали та способи їхнього отримання. Наведено тематику дисертаційних робіт, виконаних під керівництвом професора, та список його співавторів. Випускниками наукової школи професора Л. Дворкіна є 27 кандидатів і один доктор наук.

Шифр НБУВ: Ва839822

Шифр ВНБІ: д Д24

25. Рівні права – рівні можливості (гендерна рівність) : бібліогр. посіб. / уклад. В. Вовк ; авт. вступ. ст. Л. Копан ; ред.: В. Кучерява, Н. Лінкевич ; М-во культури, молоді та спорту України ; Держ. б-ка України для юнацтва. – Київ, 2019. – 92 с.

Посібник створений для того, щоб розвінчати стереотипні уявлення про ролі жінок і чоловіків у родині та суспільстві, сформувати світогляд молодого покоління, вільний від гендерних упереджень. Видання складається з трьох розділів, кожен з яких містить підрозділи, що надають інформацію та бібліографічні дані. Завершує кожний розділ список бібліографічних джерел, який слугує інформаційним доповненням наведеного матеріалу. Довідковий апарат містить іменний покажчик і додатки.

Шифр НБУВ: Ва842609

Шифр ВНБІ: С5я1 Р49

26. Романовський В. Є. Довідник членів творчої асоціації літераторів «Слобожанщина» / упоряд. та ред. В. Є. Романовський. – Харків : Федорко, 2014. – 148 с. : фот.

У довіднику подаються творчі біографії та бібліографія сучасних письменників Харківщини – членів творчої асоціації «Слобожанщина» станом на 20 червня 2014 р. Довідковий матеріал упорядковано за матеріалами, поданими літераторами.

Шифр НБУВ: Ао272608

Шифр ВНБІ: Ш5(4УКР)дя2 Д58

27. Семен Дмитрович Абрамович. Науковець. Митець. Особистість : (до 65-річчя від дня народж.) : біобібліогр. зб. / уклад. О. І. Пшетаковська ; редкол.: О. М. Завальнюк (голова), О. М. Прокопчук [та ін.] ; Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка, наук. б-ка. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – 60 с. : іл. – (Постаті в освіті та науці ; вип. 14).

Збірник містить біографічну довідку про професора, доктора філологічних наук, завідувача кафедри слов'янської філології – С. Д. Абрамовича та список його основних наукових, навчальних, методичних і художніх публікацій, інформацію про участь у конференціях та інших наукових заходах. Зокрема, видання складається з трьох розділів: «Наукова та митецька творчість (бібліографія)», «Літературно-художня творчість», «Привітання колег».

Шифр НБУВ: Со29805

Шифр ВНБІ: д А16

28. Сергій Іванович Дорошенко : біобібліографія / авт. вступ. ст., упоряд. бібліогр. Т. В. Беляєва ; НАН України, Ін-т укр. мови. – Харків :

ФОП Панов А. М., 2019. – 100 с. : портр., іл. – (Біобібліографія вчених України).

Видання створено до 95-річчя від дня народження доктора філологічних наук, професора Харківського національного університету ім. Г. С. Сковороди – Сергія Івановича Дорошенка. Схарактеризовано основний науковий доробок мовознавця, розкрито сутність розробленої ним наукової концепції в царині синтезу. Визначено роль ученого в створенні лінгвістичної школи дослідження граматичних одиниць мови, зокрема безсполучникових складних речень. Бібліографія містить перелік друкованих праць, написаних С. І. Дорошенком упродовж науково-педагогічної діяльності з 1952 по 2018 роки.

Шифр НБУВ: Ао276060

Шифр ВНБІ: д Д69

29. Таран Л. В. Страницы жизни и творчества : библиогр. указатель / Л. В. Таран ; рец.: С. В. Кульчицкий, А. П. Рент ; Нац. союз краеведов Украины. – Киев, 2021. – 84 с. : фот.

Видання присвячено 85-річчю від дня народження доктора історичних наук, лауреата премії ім. Н. П. Василенка, ветерана української історіографії – Лідії Валентинівни Таран, висвітлює її педагогічну, наукову і громадську діяльність. Більшість свого життя вона віддала викладацькій діяльності в двох вищих учбових закладах України, дослідженню світової й української історіографії.

Видання містить: розповідь Л. Таран про свою родину та життя; «Витяг з протоколу засідання відділу історії України НАН України» на захист докторської дисертації Л. В. Таран; рецензію Варужана Погосяна, відгуки на дисертацію, автореферати дисертації; літературу про автора та відгуки про неї; бібліографію з 1964 по 2021 рр.

Шифр НБУВ: Ва846929

Шифр ВНБІ: д Т19

30. Цимбалюк В. І. Світочі української медицини / В. І. Цимбалюк, П. І. Червяк ; Нац. акад. мед. наук України. – Київ : Просвіта, 2019. – 320 с. : фот.

Видання містить короткі нариси життя, дані про внесок українських учених-медиків і лікарів у медицину. Через життєписи висвітлено визначальну роль українців у творенні медицини країн, у складі яких перебувала Україна. Подано біографічні довідки про видатних учених і лікарів, яким довелося працювати не тільки в Україні, а й за велінням долі поза її межами. Це лікарі проукраїнського світу, скіфської доби, часів Київської Русі, середньовіччя й наших часів. Зокрема, засновник першої в Київській Русі лікарні в Печерському монастирі – Агапіт Печерський; лікар проукраїнського стародавнього світу Агастій; чернець Києво-Печерської лаври – Алімпій; засновник першого Печерського монастиря в Києві –

Антоній Печерський Преподобний; учений-енциклопедист, один з основоположників акушерства, педіатр, ботанік, фітотерапевт, просвітитель XVIII ст. – Нестор Максимович Амбодик-Максимович; анатом, гістолог – Володимир Олексійович Бец; офтальмолог – Адам Беднарські (Adam Bednarski); хірург, фахівець із медичної кібернетики, письменник – Микола Михайлович Амосов та інші. Подано етичне зобов'язання давньогрецького лікаря, яке умовно приписується Гіппократу, – «Клятва Гіппократа».

Шифр НБУВ: Вс66627

Шифр ВНБІ: Р(4УКР)дя2 Ц61

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

О. Аулін, ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Стратегічні комунікації: участь бібліотечних установ у протидії глобальним інформаційним загрозам

У статті досліджуються стратегічні комунікації, що відбуваються в умовах глобалізації за участі бібліотечно-інформаційних центрів України. Визначено, що в згаданій сфері найбільшу небезпеку становлять деструктивні зовнішні впливи на інформаційний простір України, особливо з боку радикальних ісламістських рухів та Російської Федерації. Показано, що одним з можливих об'єктів для поширення радикальної ісламістської літератури є бібліотечні установи. Запропоновано заходи з протидії негативним інформаційним впливам з використанням можливостей бібліотек. Виходячи із завдань дослідження, використовувалися структурно-функціональний метод, методи системного аналізу й експертних оцінок.

Ключові слова: стратегічні комунікації, глобалізація, бібліотечно-інформаційні центри, соціальні комунікації, інформаційна безпека, політичний іслам, інформаційний простір.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах світу, що глобалізується, постійно зростає роль стратегічних комунікацій. Зокрема, ідеться про науково-освітні та культурні обміни відносно пошуку варіантів розв'язання важливих проблем, що виникають перед людством у цілому або перед окремими соціальними групами. Разом з тим важливу роль відіграють політико-дипломатичні та військово-політичні контакти. Їхні основні цілі – не допустити розгортання військових конфліктів або локалізувати / запобігти негативним наслідкам, що виникають у разі застосування традиційної зброї. Проте іноді такі контакти використовуються з маніпулятивною метою.

В умовах гібридної війни, що ведеться РФ проти нашої країни, великого значення набуває ефективне використання наявних і створення нових каналів комунікації. На цьому напрямі діяльності актуалізується проблема модерних стратегічних комунікацій, тобто комплексної участі державних установ у формуванні наративів, спрямованих на цільову аудиторію. У згаданому контексті значно посилюється роль бібліотечно-

інформаційних центрів на кшталт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – НБУВ), на базі яких може здійснюватися аналіз наявних і потенційних загроз, пов'язаних з участю таких центрів у глобальній стратегічній комунікації. Така діяльність набуває особливої ваги під час міжнародних комунікацій з мусульманськими суб'єктами інформаційної діяльності, частина з яких створює й поширює ісламістські наративи відверто радикального характеру. Крім ісламістського, інші світові центри сили також намагаються впливати у власних інтересах на інформаційний простір України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ряд аспектів проблем, що торкаються міжнародних стратегічних комунікацій, науково-інформаційної діяльності українських бібліотечно-інформаційних центрів, а також інформаційної безпеки, розкрито в працях таких науковців, як О. Ауліна [1], С. Богданов [2], К. Галаган [9], Б. Гудал [7], В. Горовий [3], Л. Дубровіна [3], С. Корман [7], П. Корніш [8], В. Ліпкан [5], Д. Хольцхаузен [9] та ін.

Виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми. Сьогодні, на жаль, відсутні праці, присвячені аналізу загроз, що виникають під час стратегічних комунікацій глобального характеру, зокрема тих, що відбуваються за участі бібліотечно-інформаційних центрів та охоплюють сферу інформаційної співпраці із закордонними країнами. Такий стан речей може негативно позначитися в цілому на стратегічних комунікаціях, які здійснюються на згаданому напрямі.

Мета статті – аналіз актуальних і потенційних загроз, які є або можуть стати наслідками стратегічних комунікацій, що відбуваються в умовах глобалізації, за участі бібліотечно-інформаційних центрів. Разом з тим розглядатимуться заходи з протидії негативним інформаційним впливам у рамках вищезазначеного комунікаційного сегмента.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні стратегічні комунікації (далі – СК) перетворюються на дієвий засіб вирішення багатьох завдань, замість застосування збройних і / або економічних чинників, як це було в минулому. Унаслідок широкого вживання терміна «стратегічні комунікації» відбуваються такі негативні наслідки, як розмивання його субстанційних характеристик. Тому на початку дослідження ми розглянемо основні підходи до визначення поняття «стратегічні комунікації», які пропонуються вітчизняними та закордонними авторами.

Серед закордонних основну увагу ми приділятимемо працям дослідників зі США, провідних країн Євросоюзу та РФ, які мають значний досвід використання СК, у тому числі в кризові періоди. У найбільш загальному вигляді СК розглядаються західними вченими як цілеспрямовані комунікації, що здійснюються суб'єктом для виконання своєї місії [9]. На думку дослідника RAND Corporation К. Пола, СК – це «скоординовані дії, повідомлення, образи та інші види оповіщення та залучення, спрямовані на інформування, вплив і переконання певних цільових аудиторій на підтримку цілей держави» [10].

Експерти Chatham House визначають СК як «систему взаємопов'язаних дій на стратегічному, оперативному й тактичному рівнях керування, що спрямована на досягнення розуміння інтересів і потреб цільових аудиторій та виявляє ефективні методи й механізми активації та підтримки певних типів поведінки зі сторони цих аудиторій» [8].

У 2007 р. у США вийшла праця «Модель ХХІ ст. для спілкування у світовій війні ідей. Від спрощеного впливу до прагматичної складності», у якій робиться важливий висновок про те, що в останні десятиріччя відбулися кардинальні зміни в домінуючих моделях СК. Монологічні – замінено на діалогічні [7].

Російські дослідники пропонують свої підходи до визначення стратегічних комунікацій. Спільним для них є розуміння СК як гранично широкої за своїм охопленням діяльності, пов'язаної з досягненням стратегічних цілей, необхідністю синхронізації дій різних суб'єктів, метою яких є просування або зміна культурних (ідеологічних) цінностей у свідомості цільових аудиторій, поліпшення іміджу держави на міжнародній арені [2].

У Доктрині інформаційної безпеки України стратегічні комунікації визначаються як «скоординоване та належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави» [6]. На думку українських дослідників В. Горового і В. Ліпкана, стратегічні комунікації на сучасному етапі розвитку цивілізаційних відносин покладено в основу гарантування реалізації національних інтересів і просування цілей держави [3, 5].

Виходячи з викладеного, у контексті, що нас цікавить, стратегічні комунікації можуть бути визначені як «системне, скоординоване використання комунікативних можливостей держави, спрямованих на просування її цілей, шляхом досягнення розуміння інтересів і потреб цільових аудиторій та виявлення ефективних методів і механізмів активації та підтримки певних типів поведінки з боку цих аудиторій».

Згідно із зафіксованими в Доктрині загрозами інформаційній безпеці України можна визначити основні суб'єкти, що здійснюють з-закордону вплив на інформаційний простір України. Це – Російська Федерація, ісламський світ, Китай, США і Євросоюз. Якщо брати до уваги вимоги Доктрини і відштовхуватися від ролі бібліотечно-інформаційних центрів у міжнародних стратегічних комунікаціях, то одним з найнебезпечніших стає ісламський чинник. У цьому випадку не йдеться про всі мусульманські країни та / або міжнародні релігійні й релігійно-політичні об'єднання. Ми говоримо лише про ісламістів, які намагаються завдяки власній інтерпретації священних мусульманських книг підбурити одновірців на захоплення політичної влади з кінцевою метою відновлення всесвітнього халіфату.

Саме з такого руху, як «Брати мусульмани», вийшов свого часу лідер «Ісламської держави» Аль-Багдаді, а засновник «Аль-Каїди» У. бен Ладен

активно співробітничав із «братами». Сьогодні на території України функціонує філіал міжнародного ісламістського релігійно-політичного об'єднання Хізбут-Тахрір аль-Ісламі, засновники якого орієнтують прихильників на створення халіфату. Крім того, існують організації, які періодично видають і поширюють праці ідеологічно наближених до руху «Братів-мусульман» авторів: Ю. Кардаві, С. Кутба, М. аль-Газалі та ін. [4, с. 299–310].

Понад те, на думку вітчизняних і закордонних експертів, територія України, починаючи з 1970-х років, використовується для транспортування радикальних ісламістів із Близького Сходу до країн Західної Європи. Це також завдає Україні додаткових репутаційних збитків на міжнародному рівні. Ще одним важливим напрямом діяльності прихильників політичного ісламу в Україні є поширення радикальних поглядів власних ідеологів.

Одним з найбільш привабливих об'єктів для розповсюдження радикальної ісламістської літератури ісламісти можуть вважати бібліотечно-інформаційні центри на кшталт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. У цьому контексті йдеться не тільки про можливості поповнення книжкових фондів літературою відповідної спрямованості, а й про активну виставкову роботу, яку здійснює НБУВ. Наприклад, під час чергової виставки, присвяченої мусульманській тематиці, читацькій аудиторії можуть бути представлені книги С. Кутба та інших апологетів радикального ісламізму. Разом з тим додатковий вплив на відвідувача зробить безпосередньо високий статус НБУВ – як відомий та авторитетний в Україні та за її межами інформаційний і науковий центр.

Інформаційні впливи з боку РФ, яка здійснює військово-політичну та інформаційну агресію проти України, також несуть серйозну загрозу. З одного боку, це напряму не стосується сегмента міжнародних стратегічних комунікацій за участі бібліотечно-інформаційних центрів. Проте друковані та електронні носії, що містять вигідні Кремлю стратегічні наративи, можуть надходити до бібліотеки в прихованому вигляді. Наприклад, наукові видання з Польщі, Словаччини, країн Балтії та інших суб'єктів ЄС, кінцевим бенефіціаром яких є підконтрольні Москві організації, створено для здійснення деструктивного інформаційного впливу.

Стратегічні комунікації за участі українських бібліотечно-інформаційних центрів із США та країн Євросоюзу є сьогодні найменш безпечними для України. Це обумовлено близькими культурними цінностями, а також політико-економічним спрямуванням офіційного Києва до євроатлантичної інтеграції. Водночас треба брати до уваги, що книги та інші зразки друкованої продукції можуть містити в собі такий стратегічний наратив: «Західні країни є єдиними носіями загальнолюдських цінностей, тому вони мають право здійснювати свою “просвітницьку” місію в інших країнах різними, іноді досить жорсткими способами».

Для китайського інформаційного впливу є характерним вкорінення у свідомість цільових аудиторій думки про те, «що сучасний Китай вірний

тисячолітнім традиціям “серединної імперії”». Відповідно до цієї концепції прийнято вважати, що КНР, як і попередні китайські державні утворення, нібито не здатна на відверту військово-політичну експансію, якщо у її правлячого класу відсутня упевненість у здатності абсолютно безболісно для себе «переварити» окуповані території. До цього, зазвичай, додається думка про наявність у вірогідних об’єктів китайської експансії ядерної зброї або союзницьких відносин із членами «атомного клубу», робиться висновок, що військових зіткнень не відбудеться. Хоча ситуація з Тибетом і вторгненням у 1979 р. у В’єтнам свідчать про зворотне [1, с. 60–67].

Враховуючи геополітичне положення України, активного деструктивного втручання з боку КНР у вітчизняний інформаційний простір у найближчій перспективі навряд чи треба очікувати.

Висновки. Отже, в умовах глобалізації стратегічні комунікації перетворюються на окремий важливий інструмент для розв’язання багатьох проблем, які в минулому розв’язувалися переважно із застосуванням збройних і / або економічних чинників. Стратегічні комунікації можуть бути визначені як «системне, скоординоване використання комунікативних можливостей держави, спрямованих на просування її цілей, шляхом досягнення розуміння інтересів і потреб з боку цільових аудиторій, виявлення ефективних методів та механізмів активації й підтримки певних типів поведінки з боку цих аудиторій». Якщо брати до уваги інформаційні загрози і відштовхуватися від ролі бібліотечно-інформаційних центрів у міжнародних стратегічних комунікаціях, то найбільш небезпечними стають ісламістський та російський чинники. Для ісламістських організацій, які сьогодні намагаються публікувати та розповсюджувати в Україні праці своїх ідеологів, значний інтерес можуть становити бібліотечно-інформаційні центри на кшталт НБУВ. Друковані та електронні носії, що містять вигідні Кремлю стратегічні наративи, можуть надходити до бібліотечних установ у прихованому вигляді (як наукові видання з Польщі, Словаччини, країн Балтії та інших суб’єктів ЄС), кінцевим бенефіціаром яких є підконтрольні Москві організації, створені для здійснення деструктивного інформаційного впливу. Завадити проникненню в бібліотечні фонди ідеологічно небезпечних матеріалів можливо за рахунок організації системного аналізу паперових та інших носіїв інформації, що надходять до НБУВ та інших бібліотек з вище згаданих країн, щодо їх можливого використання для здійснення деструктивного впливу на інформаційний простір України.

Список бібліографічних посилань

1. Ауліна О. В. Політична міфологія в інформаційних війнах : монографія. Київ : Видавець Бихун В. Ю., 2018. 168 с.
2. Богданов С. В. Стратегические коммуникации: концептуальные подходы и модели для государственного управления. *CYBERLENINKA*. URL:

<https://cyberleninka.ru/article/nstrategicheskie-kommunikatsii-kontseptualnye-podhody-i-modeli-dlya-gosudarstvennogo-upravleniya>.

3. Горовий В. М. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс : монографія / за наук. ред. Л. А. Дубровіної. Київ, 2010. 230 с.

4. История Востока : в 6 т. Т. 5. Восток в новейшее время: 1914–1945 гг. / отв. ред. Р. Г. Ланда. М. : Вост. лит., 2006. 717 с.

5. Ліпкан В. Експертний висновок на проект Стратегії розвитку ефективних комунікацій у ЗСУ. *Глобал. орг. союзн. лідерства*. 2015. URL:<http://goal-int.org/ekspertnij-visnovok-na-proekt-strategii-rozvitku-efektivnix-komunikaciju-zsu>.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 р. «Про Доктрину інформаційної безпеки України» : Указ Президента України. *Верховна Рада України. Законодавство України : вебпортал*. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>.

7. Corman S. R., Trethewey A., Goodall B. A 21st Century Model for Communication in the Global War of Ideas. From Simplistic Influence to Pragmatic Complexity. *Consortium for Strategic Communication, Arizona State University*. 2007. April 13. Report № 0701, pp. 4–14. URL:<https://csc.asu.edu/wp-content/uploads/pdf/114.pdf>.

8. Cornish P., Lindley-French J., Yorke C. Strategic Communications and National Strategy. A Chatham House Report. September 2011. p. 4. URL:<https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/r0911stratcomms.pdf>.

9. Hallahan K., Holtzhausen D., Van Ruler B., Vercic D., Siramsh K. Defining Strategic Communication. *International Journal of Strategic Communication*. 2007. № 1. p. 4. <https://doi.org/10.1080/15531180701285244>.

10. Paul Chr. Strategic Communication: Origins, Concepts, and Current Debates. Santa Barbara, CA: ABCCLIO, 2011.